MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 4 1957 ČÍSLO (NO.) 3

ROČNIK IV. VOL. IV.

MOST

ČÍSLO 3 NO. 3

Štvrťročník pre slovenskú kultúru

A Quarterly for Slovak Culture

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov

Vychodí štyri razy do roka

Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC s redačným kruhom

Predplatné na štyri čísla USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA. Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 28700 Euclid Ave., Wickliffe, Ohio, USA

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Stanislav Polčin, S.J.: **Tristo rokov od založenia košickej univerzity** — 97

Peter Klas: **Vtáci Otca Nebeského** — 107

Stanislav Bystrík: **Môj spev svätej Cecílii** — 117

Gorazd Zvonický: **Obsahom je smrť** — 118

Anton Mazán: **Slovenská ľudová pieseň a duchovná hudba** — 119

Sestra Mária Madeleva: **Osobný názor — Smrť — Slová matky dieťaťu** — 123

Štefan Senčík, S.J.: **K výročiu smrti F. Timmermansa** — 124

Gorazd Zvonický: **Náš domček** — 126

Fero Zobor: **Na pľúcach tiene** — 127

KULTÚRA A ŽIVOT: **Dr. Jozef Cieker — k päťdesiatke** (J. A. Mikuš) — 128

Poučenie zo sjazdu sovietskych výtvarných umelcov (Marian Žiar) — 129

Čo si želajú slovenskí čitatelia — 131

KNIHY: (Slováci a komunizmus — Čo-to o Spiši — Discorsi e radiomessaggi di Sua Santita Pio XII — La Chiesa del silenzio guarda a Roma — La Slovacchia d'oggi — Governments of Danubian Europe — Documenta Romana Ecclesiae in terris Ucrainae et Bielorussiae — Der Grosse Herder) — 132

ZAZNAMENÁVAME — 142

ROČNIK IV. MOST ČÍSLO 3
VOL. IV. NO. 3

TRISTO ROKOV OD ZALOŽENIA KOŠICKEJ UNIVERZITY

(1657 — 26. II. — 1957)

Stanislav Polčin S. J.

V 16. a 17. storočí územie Slovenska bolo javiskom udalostí, v ktorých sa rozhodovalo nielen o ďalších osudoch dunajského priestoru, ale aj celej Európy. Kresťanská Európa bola ohrozená tureckým nebezpečenstvom z juhu. Roku 1541 Turci zaujali Budím, r. 1543 Ostrihom, r. 1596 Jáger, a ohrožovali už aj slovenské územie severne od Dunaja, Ipľa, Slanej a Tisy.

Ale práve v časoch, keď turecké hordy prenikli až po úpätie našich hôr a podnikali lúpežné výpravy údoliami slovenských riek, Uhorsko sa dostalo do víru vnútorných rozporov, vyvolaných Lutherovým vystúpením v Nemecku. Protestantzimus sa rozšíril v Uhorsku bleskurýchle najmä medzi obyvateľstvom nemeckých miest, nie bez pomoci šľachty, bažiacej po cirkevných majetkoch. Uhorská protestantská šľachta sa stále búrila proti katolíckej cisárskej Viedni a v svojom boji sa nevyhýbala ani spojenectvu s Turkami. Obyvateľstvo Slovenska strašne trpelo nielen tureckým pustošením, ale aj množtvom cudzích žoldnierov, ktorí vykorisťovali domáce obyvateľstvo do najvyššej miery, nie menej ako aj povstalci. Je pochopiteľné, že týmto neutešeným stavom trpeli najmä poddaní, ktorých nespokojnosť využívali Turci na rozduchovanie nenávisti proti pánom na pohraničí. Bol to všeobecný chaos, ktorý v takých kritických časoch neveštil nič dobrého.

Pápež, ako hlava kresťanstva bol právom hlboko znepokojený. Bolo potrebné konať rázne, rýchle, s napätím všetkých síl. Pápežská diplomacia tých čias vytýčila si za jednu z prvoradých úloh zjednotiť všetkých kresťanských panovníkov v mohutný obranný sväz proti tureckému nebezpečiu. A možno ďakovať predovšetkým prezieravému, trpezlivému

a obetavému úsiliu pápežov, že zápas s polmesiacom skončil sa víťazstvom kríža. Stačí pripomenúť mená pápežov sv. Pia V. a bl. Inocenta XI., aby sme pochopili, akú dôležitú, ba rozhodujúcu úlohu hralo pápežstvo v boji o záchranu kresťanskej Európy.

Súbežne s týmto obranným úsilím pápeži vyvíjali aj iné, ešte dôležitejšie; išlo o prekonanie ťažkej vnútornej krízy, ktorá rozhlodávala už dlší čas telo Cirkvi. Lutherovo vystúpenie a jeho následky otvorili oči aj tým, čo si dovtedy jasne neuvedomovali jej akútnosť a jej rozmery. Pápež Pavol III. zvolal všeobecný cirkevný snem do Tridentu, ktorý mal zaujať jasné stanovisko k všetkým náboženským náukám, čo ohrožovali doterajšiu jednotu Cirkvi a čistotu jej učenia. Okrem toho mal sa uzniesť na ustanoveniach, ktoré by priniesli perhľbenie a dôkladnú obnovu náboženského života.

Jedným z najdôležitejších prostriedkov katolíckej reformy boli novozaložené rehoľné spoločnosti, medzi ktorými prvé miesto zaujala Spoločnosť Ježišova, založená sv. Ignácom z Loyoly a schválená pápežom Pavlom III. i Tridentským snemom. I keď Spoločnosť Ježišova nevznikla ako reakcia proti protestantizmu, predsa jej zakladatelia si vytýčili za jednu z hlavných časových povinností čeliť vtedajšiemu náboženskému chaosu a odstrániť jeho príčiny. A jednu z hlavných náboženskej kríz videli v nedostatku katolíckej inteligencie, a najmä vzdelaného a dobre vychovaného duchovenstva.

Spoločnosť Ježišova bola cirkevne schválená roku 1540. Roku 1551 založil sv. Ignác v Ríme *Collegium Romanum,* hlavný študijný ústav jezuitov s gymnáziom, ako aj filozofickou a teologickou fakultou, ktorý sa mal stať vzorom pre ďalšie početné jezuitské kolégiá zakladané po celom vtedy známom svete. Hneď o rok (1552) založil sv. Ignác vo večnom meste ústav pre výchovu nemeckého kňazského dorastu, v ktorem mali byť neskoršie vychovávaní aj seminaristi z Uhorska. Je to povestné *Collegium Germanicum et Hungaricum,* prekvitajúce ešte aj dnes, v ktorom vyrástli mnohí poprední cirkevní činitelia krajín nemeckého jazyka a Uhorska. V rokoch 1559—1782 študovalo v tomto kolégiu dohromady 607 bohoslovcov z Uhorska, z čoho 235 z ostrihomskej diecézy, teda predovšetkým zo Slovenska.

Roku 1552 aj Viedeň dostala svoje jezuitské kolégium. Tam sa oboznámil s jezuitmi Mikuláš Oláh, ostrihomský arcibiskup (1553-68), ktorý vtedy sídlil v Trnave, pretože v Ostrihome bašovali Turci. Práca viedeňských jezuitov upútala jeho pozornosť, a vážne pomýšľal uviesť spoločnosť Ježišovu do svojej diecézy, teda na Slovensko. V lete 1554 posiela svätý Ignác na trnavskú synodu Petra Kanízia, ktorého žiadal výslovne za týmto cieľom kráľ na naliehanie arcibiskupovo. Po tejto návšte-

ve v Trnave prebieha s Rímom živá korešpondencia o definitívne uvedenie jezuitov do Uhorska. Prvé plány sa sústreďovali na Bratislavu. Potom sa pomýšľalo na to, či by nebolo lepšie, vzhľadom na domáce rozhárané pomery založiť kolégium pre mladíkov z Uhorska niekde v Taliansku, najradšej v Bologni. Ale aj tento návrh padol. Konečne sa podarilo Mikulášovi Oláhovi usadiť jezuitov v jeho arcibiskupskom sídle, v Trnave, a to roku 1561. Oni mali prevziať vedenie starej trnavskej školy, ktorú tento učený humanista, pôvodom Rumun zo Sedmohradska, obnovil a prispôsobil novým pomerom. Trnavské jezuitské kolégium malo sa stať základným kameňom a ohniskom katolíckej obnovy v celom Uhorsku. Ale toto prvé pôsobenie jezuitov na Slovensku netrvalo dlho, pretože trnavské kolégium nebolo dostatočne hmotne zabezpečené a keď roku 1567 zhorelo, jezuiti s povolením generálneho predstaveného sv. Františka Borgiu opustili územie Slovenska.

Definitívne prišli jezuiti na Slovensko roku 1586, zásluhou arcibiskupa Draškoviča. Roku 1588 založili kolégium v Kláštore pod Znievom, ktoré bolo po desiatich rokoch prenesené do Šale. Roku 1608 prichádzajú do Humenného, a tu roku 1615 zakladajú kolégium. Úsilím arcibiskupa Františka Forgáča usadili sa jezuiti roku 1615 znovu aj v Trnave, kde nasledujúceho roku otvorili kolégium, z ktorého sa mala postupom času vyvinúť naslávnejšia škola v celom Uhorsku. Toho istého roku na čelo arcibiskupskej diecézy dostáva sa Peter Pázmány. Tento vynikajúci kňaz, ktorý sa stal dušou katolíckej obnovy v Uhorsku, pochádzal z kalvínskych rodičov. Neskoršie stal sa katolíkom a vstúpil do Spoločnosti Ježišovej. Študoval v Brne, v Krakove a v Ríme. Určitý čas bol profesorom jezuitskej univerzity v Štajerskom Hradci. Bol skvelým kazateľom, vynikajúcim spisovateľom a jedinečným organizátorom. Pochopil význam výchovy mládeže, a najmä kňazského dorastu, a preto školstvu venoval najväčšiu pozornosť. Len čo nastúpil na arcibiskupský stolec, odovzdáva jezuitom starý trnavský seminár, založený ešte Mikulášom Oláhom. 10. januára 1619 Pázmány zakladá osobitné kolégium pre výchovu uhorského kňazského dorastu vo Viedni. Toto kolégium dosiaľ nosí jeho meno Pozmaneum. Roku 1622 zasiela v mene všetkých uhorských biskupov pamätný spis Svätej Stolici, v ktorom opisuje náboženské pomery v Uhorsku. Pripomína, že v Hornom Uhorsku, teda predovšetkým na Slovensku, sotva desiata čiastka je katolíckou, ostatní sú luteráni alebo kalvíni. A aj pre túto malú čiastku obyvateľstva bolo len veľmi málo kňazov, a títo často nemali potrebného vzdelania. Okrem trnavského jezuitského kolégia niet vraj v celom Uhorsku nijakej akadémie, ba ani strednej školy, kde by sa vyučovali humanistické vedy. Aj seminár je iba jeden, tiež v Trnave, aj ten iba pre 12 klerikov. (2)

Roku 1626 založil neúnavný arcibiskup jezuitské kolégium v Bratislave, ako druhé vo svojej veľkej arcidiocéze. Roku 1629 zakladá ďal-

šie kolégium v Zadunajsku, v meste Ráb. Roku 1631 vydáva zakladajúcu listinu pre trnavský svätoštefanský seminár. Najdôležitejším a najďalekosiahlejším činom kardinála Petra Pázmánya bolo však založenie Trnavskej univerzity roku 1635, ktorej vedenie tiež zveril jezuitom. Trnavská univerzita mala sprvoti iba filozofickú a teologickú, ale roku 1667 dostala aj právnickú fakultu a konečne roku 1769 lekársku. Trnavská univerzita prevzala do svojej správy aj starú trnavskú kníhtlačiareň.

Medzi jezuitskými školami malo veľký význam gymnázium v Trenčíne, ktoré vzniklo roku 1647. Postupom času sa osadili jezuiti aj v iných slovenských mestách, napr. v Spiškom Podhradí, Levoči, Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Prešove, Veľkej Bytči, Skalici, Humennom a v Košiciach, ktoré sa stali najdôležitejším strediskom rekatolizačnej činnosti na východnom Slovensku.

Košice by sme mohli nazvať kolískou protestantizmu na Slovensku. Už roku 1526 — roku katastrofálnej porážky pri Moháči — šíri sa luteranizmus tajne medzi košickými mešťanmi, prostredníctvom bývalého farára Jána Henckela, bývalého spovedníka kráľovnej Márie. Roku 1530 odvážil sa kazateľ Matej Biró z Dévy, nazvaný neskoršie uhorským Lutherom, verejne ohlasovať protestantizmus v Košiciach. Roku 1549 utvorilo päť východoslovenských kráľovských miest náboženský sväz na základe Melanchtonovho ausburgského vierovyznania. Toto vierovyznanie piatich východoslovenských miest, Prešova, Košíc, Bardejova, Sabinova a Levoče je známe pod menom *Confessio Pentapolitana.*

Náboženský úpadok bol veľký. V rokoch 1582/83 prechádza územím Slovenska pápežský vyslanec Anton Possevino S. J. Celé kraje boli zamorené protestantstvom, takže svätú omšu musel neraz slúžiť iba na prenosnom oltári, umiestenom na voze, ktorým cestoval. Zdržal sa aj v Košiciach, ktoré porovnáva k bezbožnému Babylónu. Bol tam svedkom udalosti, ktorá sa mu hlboko vryla do pamäti: kalvínski vojaci, posmešne napodobňujúc obrady svätého krstu "krstili" vínom ošipanú. Horlivý Possevino pokúsil sa v Košiciach aj kázať, ale bezvýsledne. *Curavimus Babylonem, sed non est senata* — píše smutne z tejto východoslovenskej metropoly — ' liečili sme Babylon, ale sme ho neuzdravili . . . "

Medzitým Turci prenikali stále viac do srdca Európy. Keď zaujali mesto Jáger (1596), tamojší biskup — pod ktorého právomoc patrilo vtedy aj východné Slovensko — presťahoval sa i so svojou kapitulou do premonštrátskeho opátstva v Jasove pri Košiciach. Odtiaľ nástojil dostať sa do Košíc a získať späť od protestantov slávnu katedrálu sv. Alžbety. Vtedy sa už katolícka reformácia organizovala aj v severovýchodných krajoch Uhorska, napriek častým politickým znenám a zmätkom.

Roku 1604 prichádzajú do Košíc jezuiti, ale iba nakrátko, pretože ich odtiaľ ešte toho istého roku protestanti vypudili. Roku 1608 prichádzajú traja jezuitskí pátri do Humenného, na pozvanie tamojšieho zeme-

páná Juraja Drugetha. Ten im roku 1613 ponúkol kolégium, ktoré o dva roky neskoršie skutočne vzniklo, temer súčasne s trnavským kolégiom. Humenské kolégium stalo sa strediskom katolíckej obnovy v celom severovýchodnom Uhorsku, napriek tomu, že bolo dvakrát zničené: roku 1619 Gabrielom Bethlenom a roku 1644 Jurajom Rákóczym I. Po druhom zničení humenské kolégium nebolo viac obnovené, ale ho preniesli do Užhorodu, kde zostalo až do zrušenia Spoločnosti Ježišovej roku 1773. Roku 1632 usádzajú sa jezuiti v Košiciach nastálo, kde už roku 1619 dvaja ich spolubratia, Štefan Pongrác a Melichar Grodecký, spolu s ostrihomských kanonikom Markom Križinom zomreli mučeníckou smrťou, ukrutne strýznení kalvínskymi hajdúchmi.

Už Pázmány pomýšľal vybudovať z Košíc metropolu katolíckej reformy na našom Východe, čosi podobného ako bola Trnava na Západe. I keď sa mu nepodarilo plány uskutočniť, predsa Košice sa stali pomaly takými, akými ich túžil vidieť on.

Roku 1643 Ferdinand III. prisúdil kočickej jezuitskej rezidencii majetky myšlianskej prepozitúry ako základinu budúceho kolégia, ktoré napokon založil jágerský biskup Benedikt Kišdi roku 1650. Dňa 29. decembra 1654 potvrdil jezuitské kolégium v Košiciach cisár Ferdinand III. a daroval jezuitom na to svoju kráľovskú rezidenciu v Košiciach na Veľkej ulici s priľahlými pozemkami a budovami, pretože Spoločnosť Ježišova "posvätila ten dom krvou svojich Otcov, vyliatou za katolícke náboženstvo". Ide teda o dom, v ktorom boli umučení košickí mučeníci.

Košické kolégium sa rýchle vzmáhalo a očakávala ho skvelá budúcnosť: čoskoro mala sa z neho vyvinúť univerzita. V archíve generálnej kúrie Spoločnosti Ježišovej v Ríme jestvuju mnohé, z väčšej časti nevydané rukopisy, týkajúce sa apoštolskej činnosti jezuitov. V týchto rukopisoch skrýva sa veľmi cenný materiál aj pre hlbšie poznanie histórie našich miest a Slovenska tých čias. Mal som možnosť nazrieť do týchto rukopisov a čerpať z nich niektoré podrobnosti z činnosti košických jezuitov v rokoch, keď bola založená tamojšia univerzita.

Roku 1656, ktorý tesne predchádzal založenie Košickej univerzity, pozorovať v miestnej rezidencii Spoločnosti Ježišovej čulý život. Kaplnka, ktorá bola dovtedy vo vnútornej časti domu bola prenesená na prízemie. Odteraz sa do nej mohlo vchádzať priamo z námestia. Miestni protestanti sa proti zriadeniu novej kaplnky nepostavili. Kronikár poznamenáva, že to bol priam zázrak. Toho istého roku boli dohotovené úhľadné školské miestnosti, kým do starých sa presťahovali pátri. Kronikár ďalej hovorí, že činnosť košických jezuitov sa sústreďuje na očistenie mesta od bludov. V tejto činnosti robí im prekážky mestský senát. Ani protestantskí kazatelia nezahálajú. Snažia sa napodobňovať jezuitov v usporadovaní divadiel a dišpút pre svojich žiakov. Ale sa im to vraj akosi nedarí.

Ako sme už spomenuli, košické biskupstvo vtedy ešte nejestovalo. Košice vtedy patrili pod právomoc jágerského biskupa, ktorý sa presťahoval po obsadení svojho sídelného mesta do Jasova a košický dóm svätej Alžbety od r. 1604 mu slúžil za katedrálu. Vtedajší jágerský biskup Benedikt Kišdi s uspokojením hľadel na činnosť košických jezuitov a roku 1657 odhodlal sa k dôležitému kroku: založiť v Košiciach univerzitu pod vedením Spoločnosti Ježišovej. Z Košíc sa takto malo stať najdôležitejšie kultúrno-náboženské stredisko celého severo-východného Uhorska. V Košiciach bolo vtedy 19 jezuitov: z toho 10 pátrov, 3 magistri, učitelia a dozorcovia nad žiakmi, (čo ešte neboli vysvätení za kňazov), a okrem toho 6 bratov. Zakladacia listina Košickej univerzity je trvalým pomníkom nevšednej apoštolskej horlivosti, veľkorysej prezieravosti a obetavosti biskupa Benedikta Kišdiho.

"Rozmýšľali sme nad tým — hovorí sa v zakladacej listine — ako by sme zhromaždili ovce, ktoré sme prijali z rúk našich predchodcov roztratené, aby sme ich pásli — ako nám to kážu povinnosti nášho pastierskeho úradu — na svätých výškoch, po zdravých vodách a na žírnych pašienkoch Božských a ľudských vied. I prišla nám vhod prítomnosť Otcov zo Spoločnosti Ježišovej v kráľovskom mestu Košiciach, ktorých usilovnosť, vernosť a zručnosť na tomto poli su známe celému svetu. Preto sme sa rozhodli založiť tam "Studium Universale", čiže Akadémiu alebo Univerzitu (Universitas) a zveriť ju spomenutým pátrom, aby bola na osoh predovšetkým našej rezsiahlej diecéze a vychovávala súcich kňazov, ktorých nedostatok bol tak veľmi škodlivý pre Cirkev Božiu a pre našu strápenú otčinu."

Biskup Kišdi hovorí potom v zakladacej listine, že rokoval v záležitosti založenia Košickej univerzity s generálnym predstavenym Spoločnosti Ježišovej Goswinom Nickelon, ktorý s návrhom ochotne súhlasil. Univerzita sa má zriadiť v budove začatého jezuitského kolégia, ktorého základina má však zostať nedotknutá. Na vybudovanie Univerzity, s patričnou bibliotékou a zariadením, ako aj na vydržiavanie profesorov a výchovu patričného jezuitského dorastu odovzdal biskup do rúk rektora košického kolégia P. Františka Topoša 40.000 toliarov, čiže 60.000 florénov. Kišdi v zakladacej listine zdôrazňuje, že celú túto sumu použil zo svojich vlastných prostriedkov a preto jeho nástupcovia na jágerskom biskupskom prestole nebudú môcť s univerzitou ľubovoľne nakladať, ale len na ňu dohliadať podľa predpisov cirkevného práva.

Potom sa v zakladacej listine hovorí o vnútornom zriadení Košickej univerzity.

Má sa aj naďalej pokračovať už v započatých kurzoch logiky. Postupne sa majú otvoriť kurzy filozofie, včítane etiky a matematiky. Scholastickú teológiu majú vyučovať dvaja profesori. okrem nich teologická fakulta má mať jedného profesora svätého Písma, jedného pre mo-

rálku a či kazuistiku, ďalšieho pre apologetiku, nazvanú vtedy katedrou kontroverzií a konečne jedného profesora hebrejčiny.

Zakladaciu listinu Košickej univerzity podpísal Benedikt Kišdi v Jasove 26. februára 1657. Roku 1658 Košická univerzita, a či akadémia je už v činnosti. Okrem profesorov filozofie prišli aj traja noví profesori teológie, z ktorých jeden mal zaujať katedru morálky, druhý scholastickej teológie a tretí kontroverzií. Keďže sa však ročníky otvárali iba postupne, neboli všetci zamestnaní vyučovaním a preto sa venovali dušpastierskej činnosti. Kronikár zaznamenáva, že v domácej kaplnke Košického kolégia, na ktorej mieste plánovali neskôr vybudovať kostol, v každú nedeľu a sviatok býva slovenská kázeň. Tohto roku — prvého účinkovania Košickej univerzity, začali sa hrnúť na tieto slovenské kázne celé zástupy ľudu, aké predtým nebolo vídať, a to nielen z mesta ale aj z ďalekého okolia, lebo mnohé fary boli bez kňazov. Aj počet svätých prijímaní stále vzrásta. Spovedí je toľko, že kaplnka nestačí. [4] Rukopis, z ktorého citujeme, písaný súčasným svedkom týchto udalostí, je dôležitý a zaujímavý nielen pre poznanie náboženského života, ale aj národnej tvárnosti Košíc tých čias. V kaplnke Košickej univerzity konali sa v rokoch jej založenia bohoslužby pre Slovákov s výlučne slovenskými kázňami, a tieto boli natoľko navštevované, že nestačilo miesta. Maďarské kázne konali sa v katedrále, ktoré vo sviatočne dni mal na starosti tiež jeden jezuitský páter, kým ponedielky sa vysvetľoval katechizmus, ktorý radi navštevovali aj nekatolíci.

Zvlášť obľúbené a vyhľadávané boli pohrebne kázne, ktoré si ľudia nástojčivo žiadali pri každom pohrebe dve: jednu pred domom mŕtveho, prv než odniesli rakvu na cintorín, a druhú priam nad hrobom. Aj tieto kázne mali na starosti jezuiti a boli dychtivo počúvané aj nekatolíkmi.

Okrem toho usporadúvali jezuiti každoročne veľkolepú procesiu na sviatok Božieho tela, s kázňami o Sviatosti oltárnej na námestí a s dvoma náboženskými divadelnými drámami.

Z rukopisnej kroniky vidno, že časy boli rušné, náboženská nevraživosť veľká. Jezuiti a ich žiaci boli terčom útokov a zažili veľa priekorov. Ale nebolo to daromné. Okrem vyššie spomenutých úspechov košickí jezuiti roku 1658 zaznamenali 46 obrátení, a bolo by ich bývalo viac, nebyť ľudských ohľadov a strachu pred represáliami.

Dôležitým dátumom v dejinách Košickej univerzity je 7. august 1660. Vtedy totiž cisár Leopold I. vydal v Štajerskom Hradci "zlatú bulu", ktorou potvrdil Košickú univerzitu, postavil ju naroveň všetkým ostatným univerzitám rakúskej monarchie a udelil jej právo udeľovať akademické hodnosti.

V bule sa najprv porovnáva sláva Uhorska a jeho početných národov s prítomným zúboženým stavom: Uhorsko je opovrhované a vysmievané od svojich vonkajších nepriateľov, pozbavené svojho starodávneho bo-

hatstva a slávy; ale opovrhujú ním a zrádzajú ho aj jeho vlastní poddaní, rozdelení na početné sekty a nenávidiaci sa navzájom.

Cisár potom vraví, že proti týmto neduhom načim použiť patričné protilieky, a to proti bludom a sektám pravú vieru a nábožnosť, zdedenú od predkov, kým proti zrade, nenávisti a nevraživosti treba šíriť vernosť, kresťanskú lásku a úprimné priateľstvo kresťanskej jednoty. So starými je však ťažko začínať: treba v tomto obnovenom duchu vychovávať mládež. Nuž a v tomto ohľade — hovorí cisár — nik sa nevyrovná Spoločnosti Ježišovej, ako to svedčí celý kresťanský svet, ba ešte aj sami nepriatelia.

Pohnutý týmito dôvodmi založil Juraj Lippay, ostrihomský arcibiskup kolégium a noviciát Spoločnosti Ježišovej v Trenčíne, a ešte pred ním nebohý kardinál Pázmány založil Trnavskú akadémiu. Podľa ich príkladu založil aj jágerský biskup Benedikt Kišdi Akadémiu S. J. v ďalšom slobodnom kráľovskom meste Horného Uhorska, [5] a to v Košiciach, ktoré majú pre osudy celej krajiny rozhodujúci význam. V "zlatej bule" sa potom spomína, že biskup Kišdi požiadal panovníka, aby potvrdil Košickú univerzitu, a to nielen ako uhorský kráľ, ale ako rímsky cisár, a aby jej udelil tie isté práva a výsady, akých sú účastné všetky univerzity Rímskej ríše.

Dokument potom doslova cituje listinu, ktorou Benedikt Kišdi založil Košickú univerzitu, a hneď za tým nasleduje najdôležitejšia časť "zlatej buly": Leopold I. potvrdzuje plnosťou svojej kráľovskej a cisárskej moci Košickú univerzitu, vyhlasuje ju za najvýš užitočnú nielen pre celé Uhorsko, ale aj pre všetky okolité provincie a kráľovstvá, a prijíma ju, spolu so všetkými profesormi a poslucháčmi pod svoju osobitnú ochranu. Nakoniec sú podrobne vypočítané všetky výsady a práva, ktorých sa dostáva Košickej univerzite: je vyňatá spod právomoci miestnych úradov, jej profesorov a poslucháčov môžu súdiť iba sudcovia menovaní rektorom univerzity; je oslobodená od daní a poplatkov; okrem toho Košická univerzita má tie isté výsady, imunity, prerogatívy a práva ako ostatné vyššie školy, akadémie a univerzity v Rímskej ríši, predovšetkým tie isté, akým sa teší univerzita kolínska, viedenská, mohučská, ingelstadská, pražská, olomoucká, štajerskohradecká a trnavská. Práve preto rektor, dekani a profesori Košickej univerzity majú právo udelovať podľa platným predpisov doktoráty, licenciáty a všetky akademické tituly, ktoré majú byť uznané so všetkými právami a výsadami celým kresťanským svetom, a najmä všetkými európskymi akadémiami. Bula konečne privteľuje novú Košickú univerzitu k ostatným austrijským univerzitám Spoločnosti Ježišovej, najm viedeňskej a štajerskohradeckej.

Košická akadémia sa pekne vzmáhala. Roku 1665 mala už 316 žiakov; z toho v najnižších triedach 120, ďalej takzvaných principistov 30, študentov gramatiky 25, syntaxistov 36, poslucháčov poetiky 17, rétoriky

18, logiky 38, fyziky 9, metafyziky 20 a konečne kazuistiky 3. Z rukopisného katalógu, ktorý uvádzame, vysvitá, že z celkového počtu žiakov presná polovica žiakov bola nešľachtického pôvodu. Na Košickú univerzitu mali teda prístup všetci. Klerikov bolo 10. Pri kolégiu bol aj malý konvikt, rezervovaný pre šľachticov, ktorý mal roku 1665 chovancov 24. V seminári, ktorý nosil meno svojho zakladateľa Kišdiho bolo v tom roku 12 seminaristov.

Pre zmätky, ktorých javiskom bolo východné Slovensko, Košická univerzita sa nevyvinula do tej miery ako trnavská. Pôvodne mala iba filozofickú a teologickú fakultu a popri nich, ako každá universita tej doby gymnázium na prípravu dorastu. Do roku 1777 Košická univerzita sa nazývala aj akadémiou. Do tých čias to bol totiž rovnocenný názov. Ale roku 1777 bola uvedená v platnosť tereziánska školská reforma. Odvety Košická univerzita stráca titul univerzity a nazýva sa výlučne akadémiou, ktorý názov rezervuje tereziánsky školský zákonník druhoradým vysokým školám. V tom istom roku stráca Košická akadémia teologickú fakultu, no pribúda jej fakulta právnická. Ďalšiu degradáciu podstúpila Košická akadémia za Bachovej éry: od školského roku 1850-51 stáva sa iba Právnou akadémiou, s trojročným právnickým kurzom. Konečne roku 1922 pražská vláda zrušila aj túto Právnickú akadémiu, posledného to dediča slávnej Košickej univerzity premiestniac ju do Bratislavy. Do Bratislavy preniesli aj archív Košickej univerzity, kde ho stihol osud zabudnutia a straty. Spomedzi slávnych žiakov Košickej akadémie spomeňme aspoň A. Baluďanského, narodeného vo Vyšných Olšovianoch roku 1769, známeho organizátora a prvého rektora Petrohradskej univerzity v Rusku.

Po prechodnom pokuse roku 1938 otvoriť v Košiciach technickú Vysokú školu, zmarenom pre vojnové udalosti, konečne po vojne r. 1946 bola znovuzriadená univerzita, ale s celkom inými fakultami a v celkom inom duchu než pred 300 rokmi.

POZNÁMKY.

1) Pázmány bol rodom i cítením Maďar. On je vlastne zakladateľom maďarskej literárnej reči. Ale nebol šovinista a ako cirkevný hodnostár pod ktorého právomoc patrili väčšinou Slováci, vystupoval vždy s príkladnou nestrannosťou. V ním založených školách Slováci mali vždy svoje miesto, a to nielen medzi žiakmi, ale aj medzi profesormi a predstavenými. Najmä po Bethlenovom povstaní, pred ktorým musel ujsť do vyhnanstva do Viedne, skladá väčšiu nádej predovšetkým v rekatolizáciu Slovákmi obývaných krajov. Pre svojho jediného synovca Mikuláša kúpil majetky na Morave, vo Vsetíne, vysloviac želanie, že chce, aby sa stal z jeho synovca dokonalý Moravan, (v tedajšom politicko-stavovskom zmysle) "totaliter Moravum facere constitutum habeo" (Epistolae, II. p. 532.) Roku 1625 vychádza na Pázmányho rozkaz rituál, zvaný ostrihomský, v ktorom sú uvedené niektoré formuly okrem latinskej reči aj

v ľudových rečiach, a to aj po slovensky. Roku 1632 dáva Pázmány trnavskému františkánskemu kostolu tisíczlatkovú základinu, pohnutý k tomuto činu 'predovšetkým otcovskou láskou k slovenskému národu a vrúcnosťou nábožného ľudu", aby mohol vo svojej materinskej reči s uspokojením hovieť duchovným potrebám: "Nos itaque paterno imprimis erga Nationem Sclavonicam, et piae plebis devotionem amore commoti . . . " Epistolae, II, p. 2-1.

2) Memorandum Kard. P. Páznányho rímskej Posv. Kongregácii šírenia viery, roku 1622. — Most, III (1956) str. 83—93.

3) Išlo o náboženské divadelné hry, veľmi propagované jezuitmi. Záznam o prvej jezuitskej divadelnej hre na Slovensku, a v Uhorsku vôbec, máme zo Šale. Hrali ju v tamojšom kolégiu 24. apríla 1601 a trvala skoro celých šesť hodín. Pôsobila na početné obecenstvo veľkým dojmom. Námet: oslobodenie egyptského Jozefa: "Joseph triumphans seu e carceris squaloribus liberatus." Z košického kolégia máme záznamy, asi o 60 predstaveniach, ale toto číslo ani zďaleka nie je úplné. Zo skalického kolégia náme 125 záznamov. Niektoré z predstavení konali sa aspoň čiastočne v ľudovej reči.

4) "Domestico in Sacello, quod templi futuri spatium occupat, Slavonica contio Dominicis et festis maiorem, quam ante hac accersivit hominum multitudinem, a compluribus milliaribus, ubi Curionum opera destituuntur. Quo fit, ut Communio generalis maiora in dies capiat incrementa . . . " (Litt. ann. 1658, p. 72, manuscr.)

5) V cisárskom dokumente sa viac raz spomínajú "Hungariae Superioris partes" — kraje Horného Uhorska. Takto bolo v tých časoch úradne označované územie, ktoré sa približne kryje s územím dnešného Slovenska.

POUŽITÁ LITERATÚRA.

BOKES, dr. František: DEJINY SLOVENSKA A SLOVÁKOV. Bratislava 1946.

HRUŠOVSKÝ, dr. František: SLOVENSKÉ DEJINY. Vydala Matica slovenská, Turč. Sv. Martin 1939.

LACKO SJ, Michal: UNIO UŽHORODENSIS. Orientalia Christiana Analecta, Roma 1955.

LITTERAE ANNUE PROVINCIAE AUSTRIAE SOC. JESU. 1656-1665. (rukopis)

LITVA SJ, Felix: SVÄTÝ IGNÁC A SLOVENSKO. Hlasy z Ríma 1956, č. 1.

PAMIATKE TRNAVSKEJ UNIVERZITY. (1635-1777). SSV, Trnava 1935

POLČIN SJ, Stanislav: LE P. POSSEVIN SJ et l'Union des Eglises. Louvain 1951 (rukopis)

ŠPIRKO, dr. Jozef: CIRKEVNÉ DEJINY. Sv. II. Turč. Sv. Martin 1943.

VARSIK, dr. Branislav: NÁRODNOSTNÝ PROBLÉM TRNAVSKEJ UNIVERZITY. Bratislava 1938.

S. J. WEISER, Fridericus: A KATHOLIKUS ISKOLAÜGY MAGYARORSZAGBAN. II. Literae autenticae exhibentes originem scholarum Hungariae. 1-3. Kalocsa 1882.

ZALOŽENIE A ZÁNIK KOŠICKEJ UNIVERZITY. Kanadský Slovák, 5. mája 1956, str. 5.

VTÁCI OTCA NEBESKÉHO

Peter Klas

Nie je dobre, keď vtáča vypadne z hniezda. Ešte horšie je, keď človek je prinútený opustiť svoj domov. S domovom, zanechaným ďaleko za obzorom, zmizne všetko, čo bolo milé, pevné, bezpečné a ostane len naľakané, chvejúce sa srdce a taký neistý, bezradný svit v poplašenom zraku.

Aj Florián bol takým vypadnutým vtáčaťom.

Bol totiž jedným z tých, čo obetujúc všetko a stavajúc všetko na jednu kartu — Florián len neskôr sa dozvedel, že na tú najlepšiu — pustili sa svetom. Len tak, ako sa hovorí, pod ochranou božej starostlivosti.

Ľahké to nebolo, hoci Florián už doma z plného sordca vyznával, že Boh je našim starostlivým Otcom hocikde vo svete. Nie, ľahké to nebolo. Dostať sa z malého okresného mesta, ako z príjemného, teplého hniezda, doprostred oceánu, medzi vodu a nebo, v sprievode niekoľko stovák ľudí, rôznych jazykov a rovnako vyplašených zrakov a potom ďalej, bohvie kam, do neznámej zeme, kde nikdy, ani len vo sne nebol, bez práce, bez peňazí, bez pohľadu do budúcnosti, bez priateľov a známych a k tomu ešte s poviazaným, nevládnym jazykom, ktorý sa dohovorí iba so ženou a synkom, ale s nikým iným, — to bolo naozaj veľa, najmä na človeka, ktorý nikdy hrdinom nebol, ako napríklad pán Florián.

Akýže div, že srdce pána Floriána bolo práve tak plné obáv a starostí, ako srdce hociktorého z jeho spolucestujúcich. Len to akosi nedával na javo.

Zato však, za tej desaťdňovej cesty po šírych pustinách Atlantiku, kolísaný rovnako loďou, ako starosťami, tým hustejšie pozeral na oblakmi a vetrom zbrázdenú oblohu. Vždy tá istá nemá otázka bola mu v srdci i v očiach.

Či vieš o nás, Pane . . .?

Ktoby sa bol Floriánovi čudoval. Veď bol len krehký človek.

Ono je akosi ľahšie cítiť, chápať a prijímať tú božiu starostlivosť doma, v kostolíku, vybudovanom bohabojnými otcami, či v rodnom, alebo skororodnom mestečku, kde za chrbtom, celkom na dosah prstov, je teplý dom s pohodlným zariadením, dobré postavenie na okresnom úrade, pekný plat na prvého každého mesiaca, úsmevom spokojnej ženy vystlaná kuchyňa a dobre oblečený synček uprostred množstva hračiek. A tak hlboko a podstatne odlišné je chápať ju a spoliehať sa na ňu, keď za chrbtom i pred sebou nemáš už celkom, ale celkom nič, iba vodu, pod

ktorou dno je kdesi strašidelne hlboko, tmavé studené a neznáme a nad ňou výšku neba už známymi, domácimi hviezdami viac nezmeráš. Keď zajtrajšok je práve taký tajomný a neznámy, ako to morské dno, nad ktorým stojíš iba na jednej kolembajúcej sa doske — hoci je to aj zaoceánsky parník — a keď v dlaniach už nemáš inšie, iba úzkostlivý pocit prázdnoty a Jeho nemožno viac chápať cez vlastníctvo makateľného a viditeľného domáceho blahobytu, lež len holou dušou; čisto, akoby nožom odrezanou od všetkých telesných, človeku tak príjemných a pohodlných vecí. Slovom, keď medzi Ním a tebou už niet vlastne ničoho, iba minulosť; ako pri poslednom súde.

Hybaj na more v koži stroskotanca, povedal si Florián a striasol sa chladom, keď sa chceš naučiť čomusi! I pozrel zas na nebo s tou úzkostlivou otázkou v srdci a očiach.

Tam sa medzitým vyjasnilo.

Od severu zadúchol akýsi chladnejší závan a jedným mávnutím vyzametal nebo. Obzor sa neuveriteľne rozšíril a úzka jeho čiara nad prenesmierne širokou vodnou pláňou rytmicky sa kolísala, raz zázračne vysoko, opäť zas neuveriteľne nízko, v dokonalom súlade s pohybom plávajúcej lode.

To bola novinka pre Floriána. Nikdy nevidel kolísajúci sa, nepevný obzor. Doma bolo všetko ako z kameňa kresané, pevné a večné. V duchu sa čudoval tomuto rozdielu.

I oprel sa ramenom o zábradlie lode, premáhajúc úzkostlivý pocit. Potom už len pozeral dopredu.

Oblakov zbavené slnko sa chystalo ponoriť do vody. To Floriána celkom zaujalo a oboma rukami pomáhalo mu prekonávať tie čudesné, telesnú i duševnú rovnováhu prevracajúce pocity. Oči sa mu s úžasom opreli na západ, kam smerovala loď, niekoľko málo stupňov naľavo, kde veľká, ohnivá guľa jemne sa dotkla vody.

Obraz pre Floriána bol nikdy nevídaným zázrakom krásy a pôsobivosti. Jeho očarený zrak, okúzlený mohutnosťou dokonalého predstavenia prírodného deja, nemohol sa odtrhnúť ani na okamžik. Majestátnosť nového dojmu zdala sa mu byť darom, akého sa mu nikdy nedostalo a to naplnilo jeho dušu predtým nepoznaným blahom.

Pozeral bez dychu.

Žiadalo sa mu mať krídla a zaletieť nimi blízo, blízučko, sadnúť si na niektorý z tých bielych hrebeňov, nikým nevidený a dozvedieť sa viac; veľa, veľa, z tej zázračnej múdrosti, ktorá túto krásu tak dokonale spravuje.

Z dotyku ohňa a vody zrodil sa dážď diamantových iskier. Rozbehli sa po vode, ako velikánsky roj a zaodeli do ohnivého plášťa všetko, čo bolo

na nej. Zaodeli najprv lod', lebo tá bola na nej najvyššie a usadenú rosu na palube premenili v zlatý koberec. Ba aj kabát pána Floriána pretkali zlatými nitkami. Potom sa rozbehli po bielych hrebeňoch vetrom zbrázdených vĺn, do každej kvapôčky spustili niekoľko drobnejších iskier a jemné priehlbinky pod nimi naplnili opálovou tôňou. Pri tejto božskej hostine svetiel, tieňov a farieb bledli diela preslávených talianskych, španielskych a hollandských úmelcov na bezcenné zdrapy ľudského pechorenia.

Bola to krása dokonalá. Floriánove oči prijali záblesk iskier a jeho duša plnučkú čašu nikdy nezažitej krásy. Chcelo sa mu spievať tú najkrajšiu hymnu, akú kedy ľudské jazyky spievali, ten najčistejší chorál, aký kedy ľudské hrdlo opustil. Ale zmohol sa iba na velikánsky, hlboký vzdych.

Florián vo svojom živote videl už veľa krás. Zdali sa mu vtedy neprekonateľné. Videl západ i východ slnka na Sitne, i Ďumbieri, i na rovine. Videl krásu a majestát Tatier zo všetkých strán a bol nimi vždycky nadšený. Ale bola to vždy krása pevná, vsadená akosi do žuly, neživá, zakutá do tvrdého nehybu.

Teraz to bolo iné. Tu nebolo pevných, neživých obrysov, žulových podnôž a určitých kontúr. Každý atom tekutého smaragdu, každý atom vzduchu, slnka, svetla, tieňa a farieb, každá doska na kolembajúcej sa lodi, ešte aj dym z jej mohutných komínov, boli živé a v pohybe, hnané nikdy nevysýchajúcou silou a krvou stvorenstva do zázračného manifestu dokonalosti živého božieho diela.

Teraz to bola krása živá. Večný Boh vo svojom večne žijúcom diele.

Napokon voda pohltila jas.

Florián si siahol na hrdlo, ktoré bolo také neschopné vypustiť výkrik obdivu a chvály, zato však jeho pery začali sa pomaly hýbať, len tak pre seba:

'Tu si, Pane, vidím . . . Nech je Tvoje Meno . . . oslávené . . .! Ale či vieš?'

Ktosi sa dotkol zľahka jeho pleca. Bola to žena so synkom.

Synkova tvár bola celá ožiarená radosťou.

— Otecko! — ponáhľal sa zvestovať radostnú novinku, — ľudia si už balia veci. Tejto noci už vraj budeme v Amerike. Pravda je to . . .?

— Pravda, Vladko, — uisťoval syna pán Florián, — zajtra sa budeme vylodťovať.

— Ja sa už tak teším, — tlieskal rukami Vladko, — Amerika je vraj bohatá a krásna. A kde budeme bývať?

Tvárou pána Floriána zase prebehol ten tmavý tieň starosti. Ozaj, kde budeme bývať . . ., pýtal sa v duchu. Kto nám povie, že kde budeme bývať a čo budeme v tej Amerike robiť? Stislo mu srdce, ale sa ovládal.

Položil si ruku na synkovo plece a na ženu sa usmial krátkym, posmeľujúcim úsmevom, ktorý nebol veľmi podarený. Čože, musia oni vedieť, že túto otázku on si už položil sto razy . . .

Niekde budeme . . ., — riekol neiste, — len buď trpezlivý, — i bývať, i pracovať, i žiť . . ., nech len začiatky prekonáme. Potom sa čudoval, kde sa v ňom ten optimizmus berie. Veď nevie, čo budú zajtra a kde si hlavy položia na nasledujúcu noc. Doma vždy vedeli. Ruka mu nervózne vkľzla do vrecka, kde síce bolo niekoľko dolárov, ale len tak pre meno. A úzkosť mu zas krútila hlavu dohora, k nebu . . .

Keď sa ráno prebudili, hrmot loďných strojov už počuť nebolo. Čo potom nasledovalo, to sa viac podobalo akémusi horúčkovitému snu, ako skutočnému životu.

Na konci tohoto sna, plného státisícov ľudí a tisícov udivených pohľadov a otázok na všetko, čo bolo nové a neznáme, ako aj splašeného tľkotu troch vzrušených srdc, bolo velikánske mesto, podobné ľudskému mravenisku za dňa a osvetlenému zázraku tehniky za noci.

Napodiv našli sa pomocné ruky a našiel sa aj byt. Dlho by bolo opisovať, ako sa to stalo. Vladkovi sa v ňom veľmi páčilo, lebo voda tiekla zo steny a šporák hrial aj bez dreva. Pred domom bola zelená pažiť a velikánsky strom uprostred. Bolo to krásne a skoro ako doma.

Aj Floriánove oči boli akosi veselšie.

Keď sa akotak usalašili, začali sa oboznamovať s mestom. Napravo, naľavo, na všetky strany, merajúc starostlive kroky a študujúc anglické nápisy. S udiveným zrakom, vždy ďalej a ďalej od domu. Už vôbec nebolo času myslieť na prítulné mestečko pod Tatrami, ani na tarokové partie v hostinci u Raka. Lebo tu kolovala iná krv, v celkom odlišnom organizme. Len ako, Bože . . ., krútil Florián hlavou.

Zase ho niečo zaujalo. Kamkoľvek kročili, všade bolo veľa holubov. Strašne veľa. Boli celkom ako doma, s drobnými, červenými nôžkami a kývajúcimi hlávkami pri kroku, plieskajúc krídlami, keď poletovali a hrkútajúc, keď sa dostali dokopy. Prechádzali sa po uliciach, posedúvali na plochých strechách tovární, i na obločných výklenkoch mestských budôv. Najviac ich bolo na kostolných vežiach. Na štíhluškej, gotickej veži kostola Panny Márie, ktorá hľadela do neba, ako Floriánov prosiaci zrak, sedeli celé desiatky. Obďaleč zas, na mohutnej vežovej stavbe kostola Sv. Petra, ktorá napodiv nemala strechy, ale obrovský, kovový, otáčajúci sa kríž namiesto nej, čo v noci svietil stovkami elektrických žiaroviek a bol viditeľný na mnoho míľ, bolo ich vari aj niekoľko sto.

Florián sa nesmierne čudoval. Kto tieto holuby živí, hútal si udivený, v tomto obrovskom kamennom mori. Tu niet stohov z lanskej úrody, s roztrateným obilím dokola, kde by sa holubom dalo preživiť, ani širokých strnísk s potratenými kláskami, ani gazdiniek, krmiacich drôbež zo slamienky na dvore. Tu sú len autá, väčšie a menšie, autobusy a elek-

tričky a továrne, produkujúce storaký tovar, ale ani jedno jediné zrnko obilia.

Florián nevedel, ale potom mu čosi prišlo na um. Veď aj v Benátkach sú, na námestí Sv. Marka, aj v Londýne, aj v Paríži a ktože ho vie, kde ešte. Žeby ľudia aj tuto . . ., v tomto celkom odlišnom svete techniky a zhonu . . .

Nedolúštil, lebo v následujúci deň mu sused zaopatril prácu. Prameňom jeho nového chleba bola obrovská továrňa na nákladné autá, plná strojov, ľudí a ohlušujúceho lomozu, od ktorého Floriánovi sa zatočila hlava.

Sused bol Poliak, dohovoril sa s ním. Spleťou chodieb a vrzgajúcich elevátorov dostali sa do veľkej siene, kde ich privítal počerný chlap, živých pohybov a veselých očí. Po kratšom anglickom vysvetľovaní, čomu Florián, pravda, nerozumel a po určitých formalitách, spojených s jeho menom a adresou postavili ho hneď na pracovné miesto. I ukázali mu prácu.

Florián si len pretieral oči, také to bolo jednoduché. Ani žiadosť s červenými kolkami štátu, ani krstný a domovský list, ani svedectvá školské, o mravnosti a spoľahlivosti, ani čakacia doba a iné mučidlá, no nič. Tu si, pracuj! Dostaneš plat.

Vydýchol si uľahčene.

Keď prvú prestávku odtrúbili, zjavil sa pri ňom mohutný človek v belasej, pracovnej kazajke a so širokým úsmevom na tvári.

— Dobar dan! — oslovil slovanským zvukom Floriána, — zdrávo komša, — i podával mu ruku, veľkú, ako medvedia tlapa. I vyceril prívetivo zuby.

Florián vyvalil oči, div mu z jamôk nevyskočili. Nezmohol sa na odpoveď, tak bol prekvapený.

— Ja som Srbín od Belehradu a volám sa Džordž, — pokračoval obor a ty ako sa máš . . .?

— Ja som Slovák, — vykoktal konečne, — a volám sa Florián. Sme noví ľudia . . ., to viete . . .

— Ô, glava tvoja . . .' — karhal jeho naznačené žaloby Srbín, — ničoho sa neboj, všetko bude dobre! Keď som prišiel do Ameriky, bol som bosý a holý, ako potkan. Teraz mám dom i auto a syn je úradníkom na mestskom dome, vyštudovaný.

Kto v slovenských pomeroch bol vlastníkom auta, bol pán. Florián sa pozastavil.

— Aj auto máte . . .?

— Ó, glava tvoja! — divil sa teraz Srb jeho otázke. — Well, tu každý má, zato sme v Amerike. Budeš mať aj ty. A syn bude študovať. Máš syna . . .?

— Dobro . . .! — kýval hlavou aj Džordž, — bude študovať. A ty sa

neboj! Slovák, Srbín všetko jedno. Keď budeš potrebovať niečo, zavolaj mňa!

Potom otočil reč a začal Floriána oboznamovať s ostatnými, čo pracovali v tej veľkej sieni.

— Vidíš . . ., — ten malý tam, v tých zlatom orámovaných okuliaroch je Čech, volá sa Král. Dobrý človek. Ten jeho sused je Miklóš. Je z Dolnej zeme, Maďar, má prekrásny dom na Washington Street. Tam v kúte je Otto. To je Nemec z Berlína, pracuje tu už tridsať rokov, je majstrom. Ten vysoký, šedivý chlap je Fred, Ukrajinec, človek pravoslávny, ako ja. Tamten je Filip z Bukoviny. Ešte tu je Talian, foreman, čo ťa prijal, volá sa Joe.

— Bože môj . . .! — nešlo do hlavy Floriánovi, — a kde sú Američania . . .?

— Ó, glava tvoja . . .! — naprával ho obor, — to je Amerika. My sme Američania! Ako hladní vtáci sme sa sem pozletúvali zo všetkých kútov sveta, ako vtáci Otca nebeského, hovorím, i pomáhame si a všetci sa máme dobre . . .

Zazvonili.

Vtáci Otca nebeského . . ., — šepkal si v duchu Florián pohnute, — a pomáhajú si a všetci sa majú dobre . . .

I začal pracovať, prehutujúc, čo počul.

Na druhú prestávku prišiel iný. Malý, tučný, okrúhly, holohlavý a ružový, majster Otto, ten Nemec. Zadrmolil čosi po anglicky, vľúdnym, mäkuškým hlasom, plesol Floriána priatelsky po pleci, potom siahol do vrecka a vytiahol cukrík, pekne zabalený do celofánu, naspôsob slovenských vianočných cukríkov. Položil cukrík pred Floriána na stôl a odkotúľal sa na svojich krátkych nôžkach.

Florián bol dojatý. Chytil cukrík, podržal si ho medzi prstami, potom ho začal pomaly rozbaľovať, zápasiac s citom, ktorý ho prevladúval. Napokon si ho položil na jazyk.

Keď sa obzrel smerom dokúta, uvidel Ottovu tvár, rozžiarenú ako slnce, natešenú. Usmial sa tiež a v hrudi pocítil príjemné teplo.

Ako sa miňali dni, dozvedel sa o svojich druhoch viac a viac. Že Otto napríklad má jednu, jedinú slabôstku, že ľúbi pivo, inak je dobrák od kosti. Král že je tiež dobrák, že má desať synov a dvadsaťdva vnukov, že Srbín má prekrásny baryton a spieva si pri práci pravoslávne chorále, kedy ho všetci počúvajú, že foreman Joe má zas utešený tenor a tiež si spieva pri práci, najviac "Ó, sole mio . . ." vysokým, melodickým hlasom rodeného speváka, a že Fred, ten Ukrajinec . . .

Toho nebolo možno odbaviť krátkymi slovami. Fred bol zvláštny človek. Vysoký, kostnaný, šesťdesiatnik, každý deň starostlive oholený, s hlavou krátko ostrihanou a bielou ako sneh. Jeho ľavé líce bolo vždy

akosi oduté, ako napuchnuté. Florián nevedel, prečo. V práci bol presný a dôkladný, povahou tichý, mierny ako mních.

— Opýtal sa Džordža.

— Dobrý človek, — odbavil ho nakrátko Srbín, — a dobrý otec.

— A prečo má to líce opuchnuté?

— Ó, glava tvoja! — zasmial sa obor, — ty neznáš . . .? On močku žuje, nemôže si kúpiť cigaru, lebo veľmi šetrí . . .

— Močku žuje . . ., šetrí . . .? — divil sa Florián.

— Well, — vysvetľoval ochotne Srbín, — má troch synoch na univerzitách, dvoch v Amerike a jedného v Kanade. Ten v Kanade, najstarší, už bude hotový. Študuje lesné inžinierstvo. Nuž Fred každý cent svojho platu posiela synom a žije iba z toho, čo si tu i tam po práci vyrobí. Cigaru si vraj kúpi, keď mu synovia doštudujú.

Nebesá . . ., šepkal si v duchu Florián, i obzrel sa smerom, kde svietila biela hlava Ukrajinca. Aký to človek! A z toho pohľadu na bielu hlavu s odutým lícom akási dosiaľ nepoznatá sila vnikala do jeho žíl, osviežujúc jeho krv a narovnávajúc údy ako nejaký zázračný balzam.

Od tejto chvíle Fred ho zaujímal ešte viac. A tak sa dozvedel o ňom aj ďalšie veci.

Napríklad spozoroval, že v prestávkach medzi prácou, keď každý si siaha po jedle, aj Fred si sadne so svojím balíčkom k obloku. Že svoj krajec chleba rozlomí na dve polovice, z ktorých jednu si odloží. Druhou polovicou a kúskom mäsa, alebo ovocia sa nasýti, kým odloženú polovicu rozdrobí medzi prstami na drobné omrvinky. Potom siahne do plechovej nádoby pri stene, vytiahne za hrsť-dve akéhosi zrna, pomieša s omrvinkami, pozerajúc pritom na oblok, kam zo všetkých strán priletujú holuby. Vstane, otvorí oblok a nasype jedlo do pripravených škatúľ.

Holuby sa zhŕknu, pustia sa do jedla, skáču Fredovi po rukách a on sa k nim prihovára mäkkým, tichým zvukom svojej starej domoviny. Potom im aj vody ponalieva a napomína ich, aby sa nestrkali, lebo že ju vylejú.

Floriánovi sa to strašne ľúbilo.

Tak je to teda, tešili sa, že našiel odpoveď na dlho hľadanú otázku. Nebeský hospodár má svojich pozemských hospodárov po všetkých kútoch sveta, bez ohľadu na hodnosti a spoločenské postavenie, jednoduchých i onakvejších, niekedy aj drsných, aj močku žujúcich, ale vždy obetavých, starostlivých a svedomitých, pomocou ktorých spravuje svoje kráľovstvo a opatruje každého živého tvora. Tak je to teda. Poklonil sa v duchu Fredovi i zas pocítil tú neznámu silu vo svojich údoch a žilách.

Hlavu si postavím, že Fredovi synovia doštudujú, hlavu si postavím, zrodilo sa v ňom presvedčenie a žičil mu to z plného srdca.

Neskôr sa dozvedel, že Otto v kúte krmí holuby podobným spôso-

bom. On ale nemal synov na univerzite, preto krmil holuby čistou pšenicou a namiesto vody lieval im mlieko.

Bolo to krásne a povznášajúce. Florián už akosi pevnejšie a veselšie kráčaval domov.

Jeden deň, asi po týždni, prišuchol sa potichu k Fredovi.

— Zdravstvujte, báťuška! — pozdravil, zbierajúc svoje biedne znalosti ruského jazyka, — čo robia vaše holuby?

Starca potešil záujem Floriána.

— Zdravstvujte . . .! — odvetil s prívetivým výrazom vo svojom vážnom, sivom zraku. — Holuby sú milé tvory. Ja ich mám rád, ony nemajú hriechu. Treba milovať boží svet! Treba milovať všetko, čo Boh stvoril!

Hľa, filozof v americkej továrni, akýsi potomok Dostojevského a starca Zosimu. Kde sa tu len vzal? Ako je to všetko neuveriteľne milé a zaujímavé.

Nastačil dlho myslieť.

— Pozri, — ukázal Fred prstom na oblok, na mrviaci sa zhluk holubov. Táto sa volá Betty — klepol ukazovákom na sklo — každé ráno je tu, ale jej manžel je tulák, príde len kedy-tedy. Táto je zase Pat, jej manžel so volá John, ten tu tiež bol pred chvíľou. A táto zase — ukázal na snehobielu holubicu, s prekrásnymi rubínovými očkami — je Snehuľka, zo všetkých najkrajšia, ale jej manžel Bob sa mi nezdá. Nedávno sa pobrali, ale on sa nestará o hniezdo. Hľa, tu som jej priniesol túto drevenú škatuľku, i trocha suchej trávy do nej a tak jej pomáham — ukázal do kúta obloka, kde stála drevená škatuľa na jednej strane otvorená, so strapatým hniezdom uprostred — ostatné si sama nanosila, lebo už čakajú.

Potom sa obrátil tvárou k Floriánovi.

— Nechcel by si dať nejaký cent na pšenicu, lebo nádoba je už zase prázdna a Snehuľka nemôže hladovať. Čoskoro bude mať *baby*.

I pichol svoj zrak do Floriánových očí v očakávaní, či bude ochotný napomôcť Snehuľku, vlastne tú univerzálnu, nádhernú božiu starostlivosť o každého tvora, ako to pochopil Florián.

Siahol do vrecka, hoci v ňom málo bolo. A hádam nikdy v živote tak ochotne, ako teraz.

Osmelený, opýtal sa Freda.

— Prečo to robíte, báťuška . . .? Hovoríte, že treba milovať boží svet? A všetky tvory v ňom?

— Da, da, da . . ., — kýval hlavou starec, — tak Písmo hovorí a tak nám kážu naši kňazi v cerkvách. Boh sa stará o všetko, o holuby, o nás, o teba a celý svet.

Zo slov starcových znelo presvedčenie, pevné ako žula.

Florián si vydýchol zhlboka. Tak jasno sa narobilo okolo neho, ako v najslnečnejší jarný deň. Kútiky jeho úst sa zachveli. Ten, ktorý na

mori bol tak nesmierne vysoko a d'aleko, vzdialený a nedosažitel'ný, bol zrazu tak blízko, že Florián Ho priam cítil medzi sebou a Fredom a holubami ako ešte nikdy v živote, na dosah prstov, na tl'kot srdca. Ja hlupák, karhal sa, ja Ho hl'adám kdesi vysoko, na oblohe a On je medzi nami, blízo, len Ho cítiť treba, vždycky, i stará sa o nás, o mňa, o všetkých — opakoval si v duchu slová bielovlasého Zosimu — nie je to rozkoš zistiť a uvedomiť si?

Zanedlho potom, v jeden čistý jarný deň pred prácou, prekvapil ich tichý Fred neočakávaným krikom:

— Hybajte sem . . ., chytro, vy chlapi leniví, čaptaví! Chytro! — kričal veselým, rozjareným hlasom, gestikulujúc pri tom živo rukami. — Pozrite . . .!

Pribehli zo všetkých strán. Otto na krátkych nožičkách, s nevytretým ešte spánkom v očiach, i Král, čo tých desať synov má, aj Miklóš, ten dolnozemský Mad'ar, s pekným domom na Washington Street, aj Džordž, ten obor, s nekonečnými historkami o kráľovičovi Markovi a čičovi Perovi, aj Filip z d'alekej Bukoviny, aj Talian Joe, aj Florián. Utvorili okolo Freda kruh a zvedavo pozerali smerom, kam ukazoval Fredov vystretý prst.

— Ó, glava tvoja . . .! — začudoval sa nesmierne obrovitý Srb.

Na všetkých tých mužských tvárach zjavil sa úsmev a potešenie. Na obločnom výklenku z vonkajšej strany stála Snehul'ka, rozpačite a hanblivo, pred svojou drevenou chalupou, žmurkajúc svojimi rubínovými očkami a uprostred strapatého hniezda belelo sa jej prvé vajíčko. Drobulinké, jemné zelenkavé a máličko pehovité. Zárodok nového života, celkom pod krídlami božej starostlivosti.

— Ó, glava tvoja . . .! — odl'ahčil si Srb ešte raz. — Budeme mať *baby*.

Muži sa rozosmiali, len tak zadunelo a začali si tlieskať do dlaní.

— Da, da, da, . . . — dosvedčil báťuška Fred, celý vykoľajený zo svojej vážnosti radosťou. — *Baby* budeme mať . . ., a teraz, chlapci, skladajte centíky na pšeničku, ale chytro . . .!

Muži si siahli do vrecák a začali vyťahovať ošúchané strieborné mince, menšie i väčšie, skladajúc ich do vystretej dlane bielovlasého Freda. Pre Snehul'ku a jej *baby*.

Florián celkom zabudol na seba. Tol'ko čistej radosti ešte v živote nezažil. Oči sa mu iskrili a jazyk rozviazal. S čistou, uvoľnenou dušou pustil sa do hovoru všetkých ku všetkým. Ani nezbadal, ako zázračne ľahko stal sa žijúcou časťou toho veľkého, spoločného srdca všetkých, ktoré tak vedelo milovať, pomáhať, veriť a radovať sa.

Zdalo sa mu, že akési svetlo zostupuje zhora.

Ale Fred ešte neskončil. Keď oferu popchal do ľavého vrecka, z pravého vytiahol akýsi poskladaný papier. Ukázalo sa, že to bol telegram.

— Čítajte, chlapci . . .! — kázal rozjarene a držal im ho oboma žilovatými rukami pred nosom.

I čítali:

Drahý otec stop desiateho mája graduoval stop od prvého júna nastupujem miesto u national paper co stop potom cestujem do finska kde spoločnosť má prenajaté lesy stop peniaze viac neposielajte stop sláva bohu stop alexej stop

Muži zrevali nadšením a desať rúk siahalo za pravicou otca, div mu ju nevytrhali.

Čičovi Džordžovi nedalo, aby tú radosť nedoložil svojim spôsobom po srbsky, ako to už jeho zvykom bolo:

— Ó, glava tvoja . . .!

Povedal to tak úprimne, že muži sa rozrehotali ešte raz.

Vo Floriálnovej duši bolo čisto a sviatočne ako ešte nikdy. Ľahký, očistený, celý akýsi zmenený, vrátil sa ku svojej práci a vysúkal si rukávy.

Pracujme, dúfajme, verme . . ., hútal si, bez kolísania, Otec nebeský je s nami a stará sa o nás. "Pozrite na vtáctvo nebeské, ktoré ani neseje, ani nežnie a predsa Otec nebeský živí ho. Pozrite na pol'né l'alije . . ., ani Šalamún vo svojej všetkej sláve nebol tak odený ako jedna z nich."

Svetlo mu sadlo na tvár i dušu.

— Ó, glava tvoja . . .! — zavznelo mu za chrbtom kdesi.

Rozosmial sa ako dieťa.

* * *

MODLITBY Z OCELE

Daj ma, Bože, na nákovu.
Ukuj ma, utlč ma v žeriav.
Nechže tak rúcam trosky starých múrov.
Nech zdvíham, búram staré staviská.

Daj ma, Bože, na nákovu.
Ukuj ma a utlč ma na ocel'ový hák.
Zaraz ma v tvrdé trámy mrakodrapu.
Rozpál' ma a znytuj s ústrednými trámami.
Nech ja som klinec ten, čo do belasých nocí mrakodrap drží
až po biele hviezdy.

MÔJ SPEV SVÄTEJ CECÍLII

Dnes ja Ti idem zaspievať
Patrónka čaru tónov.
Bez nôt, bez taktu, muziky,
fraku a megafónov.
Tak jak som: všedný, proletár . . .

lež — páči sa mi. Prečo? Nuž,
azda že ho tak prznia,
chúďatko. Zrevú; Slúž!
Nevie sa brániť.

U mňa
proletár — ten, čo len deti
svojím smie volať na svete —
to Orphanorum pater, Svätý.
Však sa s ním iste zídeš
na Zlatom vrchu v sade ruží,
po ktorom tol'ko, tol'ko túžil
a kde i na mňa čaká.

On vedel spievať krásne,
uver mi, moja svätá.
Ja píšem iba básne,
bo Stvoriteľ mi nedal
do krížma kľúč od harfy.

Som jak pri ceste bedár:
Vykladám svoje karty,
žeby mzdou mohol nazvať
almužnu lásky.
A keď bard obchádza ma,
pejú mi sedmikrásky.
Nenahneváš sa, milá?
Obecal som ti pieseň,
a spevák nie som.

Zato
klamať som nechcel, iste.
Však hľaď, mám oči čisté,
v nich zrak tvoj, tvoja tvár.
A srdce spieva s tvojím:
. . . ne quando confundar!

Stanislav Bystrík

* * *

OBSAHOM JE SMRŤ

Od žiaľu cválam na koni.
Uvidím, či ma dohoní,
lebo môj kôň sa zmenil v blesk,
čo v noci štiepal oblaky.
Zo srdca v cvale trhám stesk
a hádžem medzi bodliaky.

Dávno, keď mi sme nežili,
tŕne sa v ruže menili.
Dnes odial sa svet naruby:
mám ružu s tŕňom zrástenú,
vietor, kam sa mu zaľúbi,
unáša krehkú šťastenu.

Už pláne sú mi malými.
Hruď čerstvý lístok páli mi,
nie z písmen, ale z ihličia:
obsahom je smrť sestrina,
narieka za ňou stehlíča,
až čepeľ vnútro pretína.

Ja nemám rosy na oku,
lebo mi letí po boku
a spieva pieseň o večne.
Jej krídla, biele zástavy,
mi chránia tvár, až konečne
závora koňa zastaví.

Gorazd Zvonický

SLOVENSKÁ ĽUDOVÁ PIESEŇ A DUCHOVNÁ HUDBA

Anton Mazán

So vzrastom záujmu o slov. ľud. pieseň v minulom storočí, so snahou po jej zbieraní a kodifikovaní vyskytlo sa mnoho otázok, na ktoré bolo treba odpovedať. Najmä tonalita slov. ľud. piesne stala sa predmetom úvah, pretože zvláštne charakteristické znaky v našej ľud. piesni žiadali o vysvetlenie. Je pochopiteľné, že jednak romantické myslenie a i diletantizmus podmienili vtedajšie názory. Európske národy a najmä naši západní a južní susedia v tých časoch objavovali najstaršie pamiatky svojej kultúry a nadväzovali nimi na dávne storočia. Horúčka po dokázaní starobylosti národa zasiahla i Slovensko, ktoré v tých časoch bolo domovom intenzívne sa vzmáhajúceho nacionalizmu. Azda i to bola jedna z príčin, že tonalita ľud. piesne uvádzala sa do súvisu s gregoriánskymi stupnicami. Tento krok mal aj tú výhodu, že pomáhal posunúť vekovú hranicu našej ľudovej piesne ďaleko naspäť do stredoveku. Pravda, naši vtedajší teoretikovia nemohli mať ujasnené mnohé otázky a tak sa stalo, že stotožňovali starogrécke stupnice s cirkevnými. Tak Vladislav Füredy v nemeckom úvode k prvému dielu Kollárových *Zpiewaniek* r. 1833 stavia melodickú štruktúru na grécke stupnice. Po Füredyho stopách kráčali iní. Neuvedomovali si, že názvy cirk. tónin sú len hudobné pojmy a nie sú špecialitou cirkevnej hudby. Zašli tak ďaleko, že ich považovali za systém pre triedenie slov. ľud. piesne, ba videli v nich základ, z ktorého slov. ľud. pieseň vyrástla. Tieto náhľady, vtedy všeobecne platné, viedli Kadavého, že vo svojich vstupných pripomienkach k prvému dielu *Slovenských spevov* (1880) demonštroval podstatu cirk. tónin na množstve piesní.

Na Kadavého omyl nadväzoval Lichard, ktorý dokonca išiel tak ďaleko, že navrhoval, aby vydávateľstvo druhého vydania *Slovenských spevov* "ráznym rozhodnutím vyhodilo tieto intervaly (rozumej poldruhatónové) zo zbierky práve tak, ako nariadením pápeža Leva XIII. zmizli z katolíckej cirkevnej hudby všetky prívesky a harmónie modernej hudby, ako i ľubovoľné skomoleniny tých starocirkevných stupníc". Takáto násilná oprava Lichardova v zmysle cirk. stupníc bola by veľmi poškodila znenie nejednej piesne. Ale toto stanovisko odviedlo ho na bočnú koľaj, takže centrom skúmania stala sa mu nie pieseň sama, ale jej harmonizácia v cirk. tóninách. Neuvedomil si, že treba skúmať iba to, čo pieseň obsahuje, a že harmonizácia nemá nič, čo je piesni vlastné. Ale Lichardove názory zdieľali i mnohí iní. Boli presvedčení, že v tomto riešení je skry-

tá i charakteristika modernej hudby slovenskej.

Tézu, že slovenský spev má spoločný základ s gréckou hudbou, vyslovil i J. L. Bella. Vo svojej štúdii "O vývine národnej hudby" (Letopis Mat. slov. 1873) píše, že pomocou gregoriánskej sústavy vnikol "do predtým nespútaných mystérií slovenského spevu, ktorého melódie sú neodškriepiteľne na gréckych stupniciach stavané". Ba nadväzuje priamo na cyrilometodskú myšlienku, keď píše, že "komu neprístupné by boli vnútorné dôvody na gréckosť sústavy, do ktorej hudobným ústrojom patria slovenské spevy, ten o jejich pravdivosti ľahko súdiť môže z historie slovenskej osvety. S prvým kresťanským vzdelaním doniesli slovanskí apoštoli i hudobný systém". Bella teda videl základné styčné body medzi starogréckym hudobným myslením a špecifickými znakmi našej piesne. Ale nechápal rozdiely medzi starogréckou a stredovekou hudobnou sústavou. Gregoriánsku sústavu vysvetľoval ako priame pokračovanie gréckej hudby.

Na antické tetrachordy odvolával sa i Št. Fajnor v *Slovenských pohľadoch* r. 1881, kde celkom otvorene a rozhodne popiera akýkoľvek vplyv greg. chorálu "na útvar slovenského spevu". Možno len ľutovať, že bližšie neosvetlil a nerozviedol, akou cestou sa dostal k tomuto zaujímavému náhľadu.

Proti týmto teóriám stavia sa Vladimír Reuss, ktorý vo svojom špekulatívnom diele vybudoval pre slov. ľud. pieseň samostatný matematicko-akustický systém a svojou aritmológiou posudzoval správnosť zápisu slov. ľud. piesní v *Slovenských spevoch*.

Vtedajšie náhľady boli živené azda i faktami, že Slovensko už od ranného stredoveku bolo domovom mnohých kláštorov, v ktorých sa intenzívne pestoval greg. chorál. Chorál pestovali i kňazi v kapitulách, pri farách a vôbec vo všetkých cirk. strediskách. Vyučovanie chorálneho spevu bolo dôležitým predmetom i na všetkých stredovekých školách. Preto vznikol náhľad, že chorál zasiahol veľmi hlboko do najširších ľudových vrstiev. Ale uzavretosť cirk. stredísk a fakt, že členovia kláštorov, kapitúl a pod. žili podľa rehoľných alebo iných predpisov, t. j. okrem bohoslužieb a pobožností nedostávali sa často do styku s ľudom, nasvedčovalo by, že greg. spev bol vyhradený vždy viac len duchovenstvu a nemal preto možnosti intenzívne zasahovať do života širokých ľudových vrstiev.

V modernej hudobnej vede stretáme sa tiež s preberaním uvedených náhľadov. Preberali ich i takí vážni vedci ako O. Zich a prof. D. Orel. Zich sám slov. ľud. pieseň dobre nepoznal a bol odkázaný na výsledky slovenských priekopníkov. Slov. ľud. pieseň nepatrila do popredia jeho zvláštneho vedeckého záujmu a preto bola mu vzdialená.

Prof. D. Orel veľmi podrobne rozobral vplyvy cirk. hudby na formovanie slov. ľud. piesne. Hovoriac o pomere starogréckych a cirkev-

ných stupníc k slov. l'ud. piesni nemôže však zatajiť otázku, odkiaľ sa dostali medzi l'ud v odľahlých a osamotených krajoch Slovenska všetky tieto prvky. L'udový spevák nepreberal ani prvky svojej piesne z načúvania polyfónie, ktorá bola v 16. a 17. stor. pestovaná i na Slovensku. Orel videl rozhodujúci vplyv v spievaní duchovnej piesne, väčšinou zloženej v duchu cirk. tónin. Zisťuje styk obyvateľstva horného Uhorska s hudobnou kultúrou jeho susedov v minulosti a podľa toho cirkevný tónorod nepovažuje za špecifický znak slov. l'ud. piesne, ale za internacionálny charakter piesňovej literatúry vôbec.

Je nesporné, že spojitosť medzi svetskou a duchovnou piesňou slovenskou je veľká. Je zaujímavé, že štrukturálne znaky pri niektorých duch. piesňach sú totožné so znakmi svetskej slovenskej l'ud. piesne To znamená, že svetská l'ud. pieseň mala na duchovnú pieseň väčší vplyv. Tak to bolo aspoň sprvoti. Pri príchode duchovnej piesne k nám svetská l'ud. pieseň bola na vyššej úrovni. Preto ešte v 16. stor. niektoré svetské l'ud. piesne slúžili za melodický podklad piesňam duchovným a tak l'ud. piesne dostávali sa do kancionálov, či to už je Tranovského *Cithara sanctorum*, alebo *Cantus Catholici*. Neskôr sa pomer obrátil. Duchovná pieseň povzniesla sa na tak vysoký stupeň, že vplývala na svetskú l'ud. pieseň a to intenzívnejšie, než predošlý zjav. Lenže duchovná pieseň importovaná z Nemecka a z Čiech priniesla k nám výsledky cudzej hudobnej predstavivosti, ktorá pomáhala zotrieť to, čo bolo v slov. l'ud. piesni našské. Štrukturálne nepomáhala vytvoriť náš pôvodný tonálny, rytmický a formálny systém. Duchovná pieseň priniesla k nám uzavretú formu hudobnú AABA a ABA, čo je slov. l'ud. piesni cudzie.

I v poslednom desaťročí niektorí hud. vedci sa prikláňali ku tradovaným náhľadom o vplyve cirk. spevu na slov. l'ud. pieseň. Podľa prof. Hudca podobnosť svetskej l'ud. piesne s duchovnou piesňou dá sa vysvetliť úzkym spojením slov. hudby s náboženským životom. Takto nastalo obapolné ovplyvňovanie. Naša pieseň podľa Hudca verifikuje skutočnosť, že l'udová tvorba viazala sa na panujúce podstatné spevné formy, svojským spôsobom ich doplnila, priklonila sa k pentatonike a k starým cirk. tóninám, ktoré z melodického stanoviska sú bohatšie a rozmanitejšie ako moderné tóniny. Je toho presvedčenia, že Slovákovi, od prirodzenosti dôverne spätému s náboženstvom, v zašlých storočiach gregoriánsky prameň vždy umožňoval svojské prejavy citov.

Aj v maďarskej literatúre prevládalo stanovisko, že slov. l'ud. pieseň prebrala stupnice z gregor. melódií. Ale novšie výskumy maďarských bádateľov odporujú starším náhľadom a najmä Kodály tvrdí pri riešení paralelných problémov s maďarskou l'ud. piesňou, že l'ud mohol prebrať iba melódie a nie cirkevné stupnice. Zdá sa, že tento náhľad možno ve-

rifikovať i v slov. ľud. piesni. Nech tomu poslúžia dva príklady. Je fakt, že Slovák občas rád preberal gregoriánsku melódiu a vytvoril si na nej vlastnú pieseň. Takúto charakteristickú pieseň zaznačuje Vietorisov kódex z 2. pol. 17. storočia. Je to pieseň "Já sem osamelá", ktorej prvých šesť tónov zodpovedá presne intonácii *"Ite missa est" in dominicis infra annum*. Pôvodca tejto piesne však v tvorbe ďalšej melódie je celkom samostatný. V ľud. piesni sú časné nápadné ponášky na greg. chorál, čo nám potvrdzuje pieseň z Mor. Lieskového "De sme žali, tu sme žali". Prvé dva takty piesne sú kópiou 1. tónu žalmového. Prvý takt je *initium*, druhý je *mediatio* bez recitanty. Lenže takéto preberanie v slov. ľud. piesni nie je pravidlom. Je ono skorej výnimkou a preto nemôže potvrdzovať všeobecnú závislosť na gregoriáne.

Aj novšia hudobná veda slovenská rozhodne sa stavia proti uplatňovaniu starých názorov. Tak K. Plicka už dávnejšie poukázal na to, že je mýlne hľadať pôvod stupníc slov. ľud. piesní v hudbe cirkevnej, gregoriánskej. Podľa neho pri tvorení našich stupníc mala kresťanská liturgia len veľmi malý vplyv a spolurozhodujúcim činiteľom pri tvorení hudobnej predstavitosti slov. ľud. piesne boli hudobné nástroje stavu pastierskeho, teda píšťale. Podľa toho, vychádzajúc z ich techniky, rôzne typy píšťal' určili rozdiely medzi piesňami jednotlivých krajov Slovenska. Tak Trenčín je lydický, Zvolen mixolydický, južne pohraničie dórické a svahy Karpát a Tatier podhaľanské. Na východnom Slovensku zastúpené sú všetky tieto typy, ku ktorým pristupuje ešte silný vplyv rumunskej piesne.

Najnovšie výskumy osvetľujú našu ľudovú pieseň z celkom nových aspektov. Dr. Kresánek, ktorého tetrachordálny a kvintakordálny systém veľmi presvedčivo stavia slov. ľud. tvorbu do nového svetla, ide ešte ďalej než Bella a Fajnor mohli tušiť. Zrovnávaním s piesňami slavianskych národov prichádza k náhľadom, že piesne všetkých slavianskych kmeňov majú isté hudobné znaky spoločné, a že nielen grécka hudba vplývala na zrod slov. ľud. piesne, ale ešte staršie kultúry, ako je trácka a skýtska, ktoré mohli mať vplyv i na samu grécku hudbu. Podľa Kresánka slavianske kmene priniesli si tieto znaky do nových krajín, v ktorých sa pieseň zrodila autochtonne, samostatne.

Ak zrovnáme ľud. pieseň s gregoriánskym chorálom po stránke tonálnej, zistíme medzi nimi veľký rozdiel a táto rozdielnosť nehovorí v prospech rozhodujúceho vplyvu na slov. ľud. pieseň a na jej vytváranie. Ľud v kostole najčastejšie dostal sa do styku s greg. chorálom tými časťami omše, v ktorých mohol počuť intonáciu kňaza, responzóriá, prefáciu a Pater noster. V týchto prevládajú stupnice eolská a iónická. Greg. chorál úmyselne obchádza lydickú stupnicu pre zakázaný krok zväčšenej kvarty, tritonus *(diabolus in musica)*. V našej piesni ale práve lydická

stupnica je veľmi častá a naopak eolská stupnica je zriedkavejšia. Tento príklad nijako nesvedčí pre rozhodujúci vplyv gregoriánu. A tak je to i po melodickej stránke. Od 16. stor. sa v chorálnej melodike začal rozoznávať typ tzv. *accentus,* ktorým názvom označovali sa proste spevy recitačné a sylabické a *concentus,* ktorým zahrňovali všetky bohatšie melodické typy. Na bohoslužbách počul Slovák väčšinou *accentus,* ale za vzor svojej tvorby ho nebral, čo dokazujú slov. ľud. piesne, ktoré sú áriózne a krásne melodické.

V tejto práci podali sme prehľad výsledkov hudobnej vedy, ktorá najmä v ostatných desaťročiach značne pokročila vo výskume slov. ľud. piesne zo stanoviska hudobného. Ale aj tieto výsledky nemožno považovať za všeobecne platné. Je potrebné vykonať ešte mnoho výskumnej práce. Najmä keď sa kompletnejšie pozbiera pramenný materiál, bude možno dospieť k novým výsledkom a stanoviskám. V tejto práci i pri prekonávaní značných ťažkostí nesmieme zaostávať ani my tu v zahraničí a pousilujeme sa časom oboznamovať naše čitateľstvo s touto hudobnevednou problematikou.

* * *

Sestra Mária Madeleva

OSOBNÝ NÁZOR

Aj keď z neba urobíte ľahký šelest krídel,
zo vzduchu tóny zvoniaceho striebra,
verte mi, zem sa neobíde bez spevu modrých vtákov.

Sestra Mária Madeleva

SMRŤ

Luna vždy rovnaká.
Tieň mi dnes zacláňa jej požičanú krásu.
Tak bude i s tebou, až sa pominieš.

Sestra Mária Madeleva

SLOVÁ MATKY DIEŤAŤU

Zasnežená sosna nevie, čo je radosť,
no ty si mi prišiel sľúbiť ovocie šťastnej lásky,
biely môj kvet.

Preložil Karol Strmeň

NA CESTE K BOHU

(K desiatemu výročiu smrti F. Timmermansa)

Mnohí z nás už videli známy obraz maliara Holmana: zatvorené dvere na domčeku a pred nimi unavený pocestný s palicou v ruke. Klope. Dvere nemajú zvonku kľučku, otvárajú sa iba zvnútra. Je to symbolický obraz, predstavujúci Krista a ľudskú dušu.

Klopanie Božie je skutočnosť, ktorú v živote zažije prv alebo neskôr každý človek.

Zail ho i Felix Timmermans, najobľúbenejší z flámskych spisovateľov poslednej doby. V jeho umeleckých dielach jasne sa črtá cesta k Bohu a konečná odpoveď na klopanie Božie: otvorenie duše dokorán.

Felix Timmermans narodil sa 5. júla 1886. Zdá sa, že v jeho duši spojili sa typické vlastnosti jeho otca z Brabantska (radosť a pôžitok zo života) a jeho matky, ktorá pochádzala z kempenského kraja, kde žijú skromní, tvrdo pracujúci a nábožní sedliaci, zrastení so svojou rodnou zemou ako stromy na horskom úbočí. V Timmermansovi dlho ostala táto duchovná rozpoltenosť vyvierajúca z hlbokého, zavše až epikurského požitku zo života a vyúsťujúca inokedy v mystickom zanietení.

Timmermans už ako 17 ročný začína písať básne a kresliť ilustrácie. Jeho prvé verše "Door de Dagen" sú veľmi jednoduché a priemerné a neprezrádzajú ešte nič z básnického talentu, ktorý sa pozdejšie prejavil v Timmermansovi. V tom čase dostáva sa mu do rúk kniha vynikajúceho flámskeho prozaika Streuvelsa "Dni" (Dagen), ktorá urobila na neho hlboký dojem a začínala formovať jeho ducha. No Timmermans sa vyslobodil z tohto počiatočného vplyvu a objavil seba samého. Nie však naraz, ale pomaly a postupne, krok za krokom.

Najprv prišla veľká duševná kríza. Jeho priateľ, liersky maliar a intelektuál Rajmund de la Haye zasvätil mladého Timmermansa do astrológie, teozófie, kabalizmu a okultizmu. Jeho kresťanská viera, ktorá nemala dosť silné korene, klesala vždy viac a viac pod ťarchou nových poznatkov, ktoré vpíjala do seba jeho mladá duša plnými dúškami. Po čase ostalo z nej iba jedno zrnko — ako sa Timmermans sám priznáva — článok viery, že Panna Mária bola skutočnou Matkou Božou. Všetko ostatné sa zrútilo a ostali iba trosky. Výsledok bol katastrofálny. Mladý Timmermans stratil životný zmysel a cieľ a stal sa krajným pesimistom. Verným obrazom tohto duševného chaosu je jeho kniha noviel "Súmraky smrti" (Schemeringen van den Dood.)

Prišla svetová vojna. Pod jej živým bičom Timmermansov priateľ Rajmund de la Haye navrátil sa späť k Bohu, ktorého opustil v búrkach mladosti. Padol na fronte medzi prvými obeťami vojny. Nevieme, či táto tragická smrť priateľa mala nejaký vplyv na duševný vývoj mladého Timmermansa. Pravdepodobne mala. Lebo Timmermans sa práve v tom čase liečil zo svojej duševnej choroby.

Je zaujímavé, že jeho duchovná premena začala sa zvonku, fyzickou cestou. Timmermans ochorel a musel sa podrobiť ťažkej operácii. Smrť, o ktorej dosiaľ iba blúznil vo svojich predstavách, zastala si teraz pred ním, naplnila ho hrôzou a strachom a zatriasla až do špikov jeho mladým telom, ktoré sa bránilo ceolu silou a chcelo ešte žiť. Nastal boj smrti so životom. Život zvíťazil. Bola práve jar. Ošetrovateľka priniesla chorému kvetináč s dvomi hyacintmi. "Tie kvety" — napísal pozdejšie Timmermans, "vložili do mňa prvé semienko Pallietera". Pallieter je názov diela, ktoré vyšlo roku 1915 a ktoré zaradilo Timmermansa do svetovej literatúry.

Timmermans objavil život a vrhol sa

do neho s celou vervou svojich mladých rokov. Z krajného pesimistu stáva sa naraz krajný vychutnávač životných radostí a pôžitkov, ktoré vpíja do seba všetkými zmyslami. S detskou naivnosťou obdivuje aj tie najjednoduchšie prejavy života a veci okolo seba: vzduch, slnko, vodu, oblaky, dážď a sneh, stromy a plody, ale predovšetkým živé farby. S prírodou obdivuje i jednoduchých ľudí, svoju Marienku, dedinského pána farára, mlynára, sedliaka; ľudí, čo majú úzky vzťah s prírodou.

"Pallieter" stal sa veľmi populárny a čoskoro bol preložený do mnohých reči. Hádam preto, že povstal počas ukrutnej svetovej vojny, ktorá ničila život, ale jednako nemohla zničiť úplne radosť zo života, ktorá je hlboko zakorenená vo flámskych srdciach.

Počas vojny vo flámskych dedinkách utvorila sa zvláštna atmosféra. Ľudia se zdržovali väčšinou doma, čítali, rozprávali a modlili sa spoločne ruženec. Tak to bolo aj u Timmermansov. Táto jednoduchá, prostá nábožnosť flámskeho ľudu inšpirovala Felixa a dala podnet k jeho novej knihe "Ježiško vo Flámsku" (Het Kindeke Jezus in Vlaanderen.) V Timmermansovej tvorivej fantázii ožili toľkoraz opakované zdravase, rozprávky, ľudové piesne a staré maľby Bruegela a dostali zvláštnu podobu a vzhľad. "A stalo sa to v našej zemi" — písal pozdejšie Timmermans o tejto knihe. "Nemohol som ináč, hoci som si jasne uvedomil, že sa to nestalo tak . . . Túžil som vidieť, aby sa to všetko stalo v našej zemi, jedine z lásky k mojej zemi . . ." Timmermans preniesol betlehemské udalosti do svojho rodného Flámska.

Už v tejto knihe vidno, ako sa prehlbuje a dozrieva autorov pohľad, ktorý sa dosiaľ pohyboval iba po povrchu vecí a po škrupine života.

Roku 1924 Timmermans vydáva knihu s názvom "Pan farár z kvitnúceho vinohradu" (De Pastoor uit den Bloeyenden Wijngaert), v ktorej sa usiluje rozriešiť tri problémy: problém viery, problém zmyslovosti a mystiky a problém lásky a svedomia. Hoci Timmermansovo riešenie neuspokojuje celkom teológia, lebo spočíva viac na estetickom než logickom základe, jednako je to krásna kniha, ktorá sa číta priam s pôžitkom.

Timmermansovi, ktorý tak veľmi miloval jednoduchosť, čistotu a krásu, nemohla uniknúť postava svätého Františka Asiského, ktorá upútala i Joergensena, Chestertona a mnohých iných veľkých spisovateľov. Timmermansovo dielo "Harfa svätého Františka" (De Harp van Eint-Franciscus) je ohromne jednoduché, ale práve preto tak príťažlivé a účinné. Timmermans prečítal si "všetky knihy, ktoré napísali učení ľudia o jeho krásnom živote" a potom sa usiloval podať ho svojským, jednoduchým a príťažlivým spôsobom, čo sa mu naozaj majstrovsky podarilo.

Umeleckéhho vrcholu dosiahol Timmermans vo svojom románe "Sedliacky žalm" (Boerenpsalm), ktorý vyšiel roku 1935. Je to dielo dozretej životnej múdrosti, zatieňujúce všetky predchájúce Timmermansove diela. Sám píše o ňom toto: "Sedliacky žalm je dielo, ktoré som už dlhé roky nosil v sebe. Obdivujem sedliaka, uctím si ho, hoci ja sám nikdy by som nechcel ním byť. Napísal som dielo, ako to rád robievam. Z vnútorného popudu a z rozkoše. Jednu vec viem veľmi dobre: také dielo nebol by som mohol napísať pred dvadsiatimi rokmi. Na to je potrebný najprv život, výmena svetla a tmy. Keď sa tak človek blíži k päťdesiatke . . ." Sedliacky žalm je naozaj dielo neobyčajnej umeleckej hodnoty, poukazujúce na šírku, hľbku a výšku duchovného rozhľadu autora.

Spomenuli sme v krátkosti iba hlavnejšie diela Felixa Timmermansa, v ktorých jasno vidno cestu, čo ho viedla vždy bližšie a bližšie k Bohu. Posledné roky jeho života boli veľmi smutné a bolestné. Dostal niekoľko srdcových záchvatov, ktoré ho pripútali k posteli vyše troch rokov. Za ten čas žil v samote a duševnej opustenosti. Okrem jeho rodiny a hŕstky verných priateľov nikto si ho nevšímal, hoci predtým bol stredom pozornosti literárneho Flámska, ba celej Európy. V takýchto chvíľach opustenosti rád sa prirovnával Rembrandtovi: "Podobne ako on, i ja som poznal všetku slávu a ovácie

a teraz som odsúdený zomrieť v samote . . ."

Ale táto samota a duševná opustenosť blahodarne pôsobila na jeho dušu. Obrátila mu zrak zvonka do vnútra, z povrchu vecí k ich jadru. Timmermans rozmýšľal a meditoval. Tichosť, ktorá ho obklopovala, dávala mu jasnejšie počuť klopanie Božej ruky na jeho dušu. A Timmermans odpovedal. Odpovedal drobnými veršami, plnými viery a nádeje, ktoré nám aspoň čiastočne odhalili jeho vnútro. Tieto krásne verše vyšli až po jeho smrti pod názvom "Adagio" a hneď boli preložené i do nemčiny.

Timmermans má mnoho spoločného s našim slovenským spisovateľom Jozefom C. Hronským. Spomínam si na malú príhodu z čias mojich štúdií v Holandsku. Z Hronského "Tomčíkovcov" preložil som ktorúsi novelu do holandčiny a dal som ju prečítať svojmu flámskemu priateľovi. "Uj" — hovorí mi, "toto je slovenský Timmermans."

Nie div. Veď celé Flámsko, ktoré dalo svetovej literatúre Timmermansa, má tak mnoho spoločného s naším rodným Slovenskom.

Štefan Senčík S.J.,
Austrália

* * *

NÁŠ DOMČEK

Holuby ml'kvo zamierili dole
na holé pole, lebo od západu
tiene sa kladú k vráskam na priečelie,
kam noc si stelie.

Noc nemá strún a vyčerpal sa olej,
zo steny holej pár klincov sa škerí.
Sbor netopierí s hniezdom v srdci lýry
vo dvore víri.

O sladká tíš pri mojom horkom stole,
hľa, na topole dorástajú strasti
zatmenej vlasti, ktorú odroň jarmí
klamnými darmi.

Len mystický prst od pohany chráni
náš domček v stráni, kde som viazal révu
v sprievode spevu, čo vo tvaroch ruží
nad časom krúži.

Ten domček, čo mi vzali nemilostne,
opriadam vo sne modlitbou a zlatom:
Vrátim sa k bratom a v tom holub z kúta
nam zahrkúta.

Gorazd Zvonický

NA PĽÚCACH TIENE

(Exulantovi, ktorý miesto života našiel smrť)

Ty iste nespíš, to len modré viečka
studnice očú zacláňajú.
Ach, oči! Pahreby nadšenia!
Keď rozkročený stál si na poli otcov
s pluhom v čiernej zemi
ako ti hrdo, mocne svietili!
Ešte dnes vidím tvoje veľké dlane,
tie dlane tmavé s vôňou žírnej zeme
čo slnko horúce z čela stierali.

Ty iste nespíš, to len mladé pery
horúčkou vyschlé ako balvany
so zaschlou krvou v úzkej tvári svietia.
Ach, ako sa dvíha hrud', tvoja ťažká hrud'
a tiene v pľúcach ako staré mince
trasú sa dychom, utajenou bolesťou.

Ty iste nespíš, to len oči nechcú
stretať sa s biedou v prázdnej izbici,
so šerým tieňom v obdĺžniku dverí,
ktorý je v horúčkach tenký ako smrť
a ruka, strašne schudlá ruka
pomaly stiera z čela chladný pot.

Ty iste nespíš, avšak dobre chápem,
že dni sú zhaslé ako pahreby,
že slovo nezapraská, že v očiach slnko nehorí,
že je len bieda, bieda bez hraníc.
A keď raz deň, deň celkom jednotvárny
ako tie ostatné nad láger sa skloní
ty už viac oči neodcloníš
a túžbu po rodnej hrude a začínajúcom živote
dosnívaš v dialkach v cudzej zemi.

Fero Zobor

KULTÚRA A ŽIVOT

DR. JOZEF CIEKER – K PÄŤDESIATKE

Keď sa raz budú písať dejiny generácie, ktorej po prvej svetovej vojne pripadlo biť sa o kultúrne a politické práva slovenského národa, meno J. Ciekera bude tam na poprednom mieste. Ako rodák z úzkej, vrchami obkolesenej studenej Oravy, vypracoval sa vnútorným úsilím na Európana, z ktorého vyžaruje šírka ducha a teplota ľudského zjavu. Pritom zostáva Slovákom v najkrajšom zmysle, pozorovateľom a pracovníkom, čo sa díva na svet zvyšša, akoby ponad efemernosť dní a úzko ohraničené pohľady ľudí a frakcií. Dnes je oficiónym zástupcom Slovenska vo Španielsku a riaditeľom východo-európskeho študentského domova Sv. Jakuba Apoštola v Madride, kde študujú utečenci spoza Železnej opony. Medzi nimi býva každoročne priemerne desať Slovákov. Toto postavenie je zrejme prednostným v celkovom poradí dištingovaných cudzincov v španielskom hlavnom meste.

Ako chlapec Cieker chodil z Tvrdošína, kde jeho otec bol železničiarom, do Trstenej do gymnázia. Každý deň cestoval tam a späť vlakom popod malebnú Halečkovú. Z Trstenej prešiel neskôr do Nitry, kde aj maturoval.

Už ako gymnazista začal písať do "Rozvoja" a iných časopisov. Jeho články vyznačovali sa od začiatku jasnou osnovou a zemitou rečou. Vedel sa prihovárať priam k duši ako málokto z našej generácie. Keď prišiel r. 1927 na univerzitu do Bratislavy, mal už svoje literárne meno. Tam katolícke študentské organizácie, "Moyzes" a "Ústredie slovenského katolíckeho študentstva" boli etapami v jeho činnosti. Bol predsedom jednej i druhej a už v ten čas bol pohotovým rečníkom.

Ťažiskom jeho štúdijných záujmov bola Štúrova škola a jej snaha predstaviť Slovensko svetu ako jazykovú, literárnu a národnú individualitu.

V školskom roku 1931/32 Cieker študuje vo Francúzsku na filozofickej fakulte v Dijone. Tam sa mal príležitosť začítať do ideových predstaviteľov francúzskeho patriotizmu a katolíckej moderny. V jeho článkoch často najdete citácie z Maurice Barres-a, skvelého štylistu, ktorého možno zároveň priradiť k najlepším znateľom duchovného francúzskeho bytia a národnej svojskosti. Tento spisovateľ zanechal na neho hlboký obsahový i formálny vplyv.

Koncom r. 1932 Cieker robí doktorát filozofie u Alberta Pražáka v Bratislave tézou "Slovenská otázka". V tomto diele dômyselne obhajuje skutočnosť slovenskej národnej individuality v XIX. storočí, dávajúc tak podklad pre kultúrn a epolitické slovenské úsilia v ostatných rokoch prvej Česko-Slovenskej republiky. Za rok potom pracuje v Slovenskej Lige v Bratislave, kde neskôr nákladom tejže organizácie vychodí tiež jeho téza tlačou (1935). V tie časy dostáva pozvanie na Eucharistický kongres do Buenos Aires a pápežské vyznačenie.

Po skončení vojenčiny je r. 1935 prijatý na Ministerstvo zahraničných vecí do Prahy. Tam zaoberal sa otázkou politcikých a kultúrnych vzťahov medzi Česko-Slovenskom a Poľskom, ktoré bližšie rozobral v brošúre "Polámané mosty", Bratislava 1937. Vari málo ľudí bude vedieť, že Cieker v tej dobe vyhral jednu z Baťových cien novinárstva v Republike za článok uverejnený v "Slováku".

R. 1938 po Viedeňskom rozhodnutí stáva sa tajomníkom Česko-Slovenskej vládnej delegácie, ktorá mala za nevďačnú úlohu uskutočniť s Maďarmi

novú delimitáciu hraníc južného Slovenska. Štrnásty marec 1939 zastihol ho v Bratislave, kde zostáva ako jeden zo zakladajúcich úradníkov Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky.

Za vojny Cieker je najprv Chargé d'Affaires v Belehrade, potom vyslancom v Záhrebe a v marci 1944 dostáva sa do Madridu. Po skončení vojny darmo rozosiela memorandá na vlády Západných spojencov, poukazujúc na krivdu, ktorá sa Slovenskému národu stala tým, že bol politickými machináciami proti svojej vlastnej vôli začlenený do Benešových a Stalinových koncepcií. Potom pripadlo mu dívať sa na víchor, ktorý sa prehnal Slovenskom medzi r. 1945 a 1948, ktorému padol za obeť popri Dr. Jozefovi Tisovi nejeden slovenský vlastenec. Preto hneď sa pridružil k skupine, ktorú v svojom rímskom exile začal tvoriť Karol Sidor.

Ciekerovou zásluhou je hlavne, že už roky funguje v Madride vysielanie, ktoré je slovenské nielen podľa reči ale i podľa ducha. Za svojho exilu neodložil pero, ale napísal sériu štúdií zameraných hlavne na duchovný aspekt slovenskej národnej existencie, na komunizmus a na terajšie položenie Východnej i Západnej Európy. Sem patrí jeho prenikavá štúdia "Vstup Slovákov do pospolitosti kresťanských národov", ktorú uverejnila španielska revue "Oriente", No. 2, April—Jún 1951, v Madride. Tu prichodí tiež spomenúť jeho štúdiu "Zodpovednosť Západu za položenie ujarmenej Európy", ktorá vyšla chorvátsky r. 1953 v Madride.

Činnosť Ciekerova za Pyrenejami vo Španielsku, krajine to, ktorú pomerne málo Slovákov malo príležitosť poznať a oceniť, a ktorej reč a civilizácia boli dlho mimo nášho dosahu, mohla by pripadať niekomu ako niečo vzdialené a neskutočné. A jednako treba povedať, že on tam má reálnu základňu pre slovenskú prácu. Starostlivo udržiava kahanec španielskeho záujmu o Slovensko, smelo hlásajúc v tlači i na rádiu, že tam pod Tatrami žije malý ale tvrdý národ, ktorý v železnom objatí Praha i Moskva usilujú sa pripraviť o duchovnú existenciu.

Ako emigrant Cieker musí zaiste vo Španielsku zápasiť s veľkými ťažkosťami denného života. No dúfame, že s pomocou Božou vydrží ako slovenský Gibraltár vo vlnobití Stredozemného mora na osob slovenského mena v Zapadnom svete a celkového úsilia Slovákov o politické oslobodenie.

J. A. Mikuš

POUČENIE ZO SJAZDU SOVIETSKYCH VÝTVARNÝCH UMELCOV

Na marcovom sjazde sovietskych výtvarných umelcov v Moskve prehovoril ako hlavný rečník bývalý sovietsky minister zahraničia D. Šepilov. Jeho prejav treba považovať za oficiálny postoj sovietskeho komunizmu k modernému výtvarnému umeniu. A preto sa treba pri ňom zastaviť, poznať ho a poodkryť kontrolu komunistcikej strany nad umeleckým prejavom.

Šepilov sa rozhovoril o tom, že videl výstavu neorealistov v Paríži, staré antické diela v Egypte a v Libanóne, obrazy Rafaelova a Michelangelove v Ríme, i Sixtínsku kaplnku vo Vatikáne, a že videl i antické pamiatky v parížskom Louvre. Viem si predstaviť, koľkí sovietski umelci si pritom mysleli: Prečo to všetko môže vidieť len vysoký partajný funkcionár a nie umelec sám?

Šepilov vo svojom prejave vzdal hold umeniu starých antických majstrov. Možno to robil preto, že sú už dávno mŕtvi a že kritika umenia týchto géniov by vyzerala ako smiešne protivenie sa súdu dejín. Ale na druhej strane vyznela prísne jeho kritika moderného neorealizmu: "Nepotrebujeme formalistické paškvily, ani spotvorené výplody "abstrakcionistov".

Je interesantné, že komunizmus sa tak bojí novoty. Vyplýva to z dogmatickej povahy komunizmu. Dogma sa

musí alebo celá prijať, alebo celá zatratiť. Preto i komunizmus, ktorý prijal pre umenie za správny socialistický realizmus, nad ktorým drží ustavičnú kontrolu, sa tak obáva každej novej cesty, ktorá vyjadruje túžby po hľadaní a objavovaní nových smerov v umení.

V totalitnom svete nie umelec, ale politik musí vyhlasovať: "Socialistickým realizmom ukazujeme nášmu umeniu jedinú správnu cestu". Tí, čo to vyhlasujú, sú stranícki funkcionári. Tí hovoria v mene umenia i za umenie. Tí mu predpisujú cesty vývoja i vynášajú nad ním jedinú platnú kritiku.

Kde sa hovorí o súťaži výtvorného umenia, tvoreného podľa predpísanej šablóny — a slobodného umenia s jeho mnohotvárnymi prejavmi — tam by sa aspoň žiadalo, aby vládcovia dovolili svojim umelcom poznať moderné umelecké prejavy. Prečo ich môže na Západe vidieť len Šepilov a nie aj ruskí maliari?

Je smiešne, keď stranícky funkcionár vyhlasuje: Sovietske umenie stelesňuje najpokrokovejšie ideály. V čom a čím? — klade sa nám ta otázka. Šablonovitosťou, poprením ustavičnej túžby človeka po niečom novom, po vnútornom nepokoji, po hnaní sa za hľadaním nových foriem i nových námetov?

Ani človek, ani krása, ani život, ani zápal', ani myšlienka — a ani námet sám nedá sa predpísať ako nejasná dogma. Všetko toto má mnoho variácií, je videné ľuďmi v najrozličnejších obmenách — a v tom spočíva krása i bohatstvo umenia. Pestrosťou umeleckého námetu i formy — okrem iného — rozlišuje sa tak veľmi súčasne západné umenie od sovietskeho. Sovietsky umelec má v socialistickom realizme predpísaný fotografický aparát, cez ktorého šošovku jedine smie robiť svoje zábery zo života ľudí a prírody. Všetko čo je robené pomimo, čo neslúži politickým účelom, čo vraj odporuje pokrokovej myšlienke a už vraj nie je umením hlboko pravdivým a vysoko ľudským.

Je pochopiteľné, že za všetkými frázami, že socialistický realizmus jediný správne zachycuje podstatu javov a pravú náplň života, skrýva sa len obava, aby sa umenie nevyšmyklo spod kontroly strany, z onoho nešťastného zovretia, v akom sa už tak dlho nachádza. Toto spiatie umenia s politikou odporuje slobode umeleckého prejavu a výrazu. Preto je aj medzi samými sovietskymi umelcami toľko kritikov a nespokojencov so súčasným stavom. Preto sa aj medzi nimi ozývajú hlasy, že socialistický realizmus zostarel, že je prežitý a prekonaný. Ako voľakedy Marx tvrdil, že kapitalizmus nepraje výtvarnému umeniu a poézii, tak dnes nutno povedať, že komunizmus sa stal nepriateľom umeleckej slobody a pokroku.

Nepresvedčujúce znejú aj Šepilovové slová, že jedine socialistická spoločnosť sa stala zákonným dedičom a najvrelejším obdivovateľom všetkých duchovným pokladov, ktoré ľudstvo nazhromaždilo. Ak toto dedičtvo spočíva v ničení a zákaze slobodného prejavu a myslenia, tak áno. Tu komunisti prevýšili všetko, čo ľudská zloba za celý čas ľudského veku nazhromaždila.

Že však toto tvrdenie je len výsmechom pravdy, to ukazuje aj skutočnosť, že sovietsky výtvarný umelec uteká od povinnosti zobrazovať tématiku takzvaného veľkého životného obsahu. Nechce maľovať sovietskeho vojaka ako osloboditeľa, leb vie, že porážal maďarskú revolúciu, nechce maľovať sovietskeho robotníka a kolchozníka ako typy šťastných ľudí nového veku, lebo vie, že na dne ich duší je horký blen. Preto radšej maľuje žánrové obrázky, krajinky a zátišia. Ba ojedinele aj akt, pred ktorým sa zhromažďujú zástupy ľudí ako pred nevídaným zázrakom na plátne.

Šepilov si sťažuje, že buržoázne kolísanie prepadá často aj sovjetských umelcov, že ich vraj ovládajú chybné teórie a že vraj nechcú umením pomáhať strane vychovávať mládež v optimizme a v oddanosti k vlasti.

To je dôkaz, že umelci ako u nás, aj v Rusku chcú vidieť a poznať Západ a chcú sa niesť na bedrách Európy. To je sila, z ktorej čerpá a žije ich duch, aj ich umenie.

Marian Žiar

ČO SI ŽELAJÚ SLOVENSKÍ ČITATELIA

Časopis Kultúrny život, číslo 13. z 30. marca 1957, uverejnil "Hlasy čitateľov" Niektoré doslova preberáme ako dôkaz, po akej literatúre túžia slovenskí čitatelia.

"Až budete brať do úvahy návrhy čitateľov, navrhujem vydávať diela Lagerlöfovej, Sandovej, Zolu, Bronteovej, Balzaca, Dumasa, Undsetovej, Remarqua, Mitchelovej, Buckovej. Viem, že do úvahy nemôžu prísť návarhy všetkých členov, lebo Základný a Výberový rad pozostáva ročne každý len zo 4 kníh, ale Vyberový rad by sa mohol rozšíriť o niektoré z uvedených diel. Návrh edičného plánu na rok 1957, ako ho uvádza Dr. Mikula v Kultúrnom živote, sa mi veľmi páči, len má jednu chybu — že nás od neho delí jeden celý rok" (Alžbeta Maďarovičová, Banská Bystrica).

"Pripojujem sa k hlasom ostatných čitateľov so žiadosťou, aby ste vydávali ozaj svetový výber diel súčasných i starších autorov. Odporúčam vydať diela, ktoré už v edícii SPKK vyšli (severských autorov), a to vo Výberovom rade, ktorý by ste smelo mohli rozšíriť na 8 kníh. Rovnako by sa tiež mohli vydávať diela odmenené Nobelovou cenou. Dúfam, že nesklamete nových členov." (Stanislav Kuzica, Martin).

"Nakoľko ste žiadali nás, čitateľov, aby sme napísali, ktoré a od ktorých autorov knihy by sme chceli čítať, dovoľujem si aj ja v krátkosti vám to oznámiť a uľahčiť vám prácu. Sú to najmä: Michelová: Juh proti Severu, Cronin: Citadela, ďalej autori: Knittel, Munthe, Thackeray, Fast, Feuchtwanger, Galsworthy, Broomfield, Dreiser, Čapek, Zola, Aragon, Scott, Heym Allen. Knihu Whisky kráľovnej som prečítala na jedno posedenie. Nebolo možné sa od nej odtrhnúť. Tá kniha vám získala stovky nových čitateľov. Ja sama som získala tri osoby a bude ich viac, len potrebujem prihlášky." (Jana Hušková, Bratislava).

"Potešilo ma, keď ste vo svojom oznámení o edičnom programe na ďalšie roky uviedli diela skutočne vynikajúcich autorov, takže iste každý člen SPKK a majmä tí starí a verní, ktorí vydržali aj za prechodnej krízy, medzi ktorých sa rátam aj ja, budú s netrpezlivosťou očakávať každú knihu. Plán dodržte!" (Július Smeja, Bratislava).

"Až po prečítaní edičného programu SPKK na rok 1957 som za rozhodol stať si opäť do veľkej rodiny milovníkov hodnotnej literatúry. Z plánu, ktorý dúfam, dodržíte, vysvitá, že sa zasa vráti dobré meno, ktoré mala SPKK pred niekoľkými rokmi, a kedy sa to prirodzene odzrkadľovalo aj na počte členov". (Július Pittner, Nová Baňa).

"Som veľmi potešená pekným výberom, pripraveným pre Základný i Výberový rad, ktorý zavádzate od roku 1957. Cítim, že záujem o knihy SPKK stále vzrastá, čomu som naozaj rada. Dúfam, že neprestanete v zlepšovaní výberu členských kníh, a že postupne zaradíte aj hľadané diela, ako: Juh proti Severu, Citadelu, Život chirurga, Ján Krištof, Očarená duša, a pod." (Irena Matiašovská, Žilina).

"Medzi iným píšete, že pri sostavovaní edičného programu prihliadate na želanie čitateľov. Čo sa mňa týka, rada by som mala medzi knihami SPKK diela od Cronina, Galsworthyho, Čapka, Ziláhyho, Erenburga, Th. Manna, Knittla a pod. Teším sa i na sľúbené Odviate vetrom od Mitchelovej a na Čas žitia a čas umierania od E. M. Remarqua." (Edita Tajlíková, Podbrezová.)

"Odporúčam rozšírenie Výberového radu na 8 kníh, v ktorých by boli zastúpené diela, ktoré už predtým vyšli v SPKK. Zo spisovateľov by som odporúčal: E. A. Poe, L. Bromfield, Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Ch. Dickens, E. M. Remarque, E. Hemingway, L. Tolstoj, F. M. Dostojevskij, R. Kipling, R. Thákúr, atď." (Pavol Porubčan, Dubnica nad Váhom.)

To je dôkaz, aký hlad má slovenský čitateľ po západnej knihe. A kde zostala sovietska kniha? Napriek tlaku režimu, napriek tomu, že sú dnes ňou prepchané výklady a police štátnych kníhkupectiev, slovenský čitateľ túži po západnej literatúre.

KNIHY

Dr. Jozef Paučo. SLOVÁCI A KOMUNIZMUS. Strán 320, cena $3. Vydal Rev. Ján J. Lach, Whiting, Ind., 1957.

Cesty a ideové zameranie súčasnej slovenskej historiografie sú určené a determinované dnešným politickým postavením nášho národa. Historikovia najväčšiu pozornosť venujú hospodárskym a sociálnym pomerom v minulosti a týmito aspektami usilujú sa odôvodňovať jednotlivé úseky slovenskej histórie, ktorej zmyslom, vedúcou ideou má byť historický materializmus. Toto prehodnotenie našej histórie malo sa uskutočniť už dávnejšie programovaným dielom, z ktorého vyšiel v r. 1951 len druhý zväzok od dr. Dekana. Celkove tento podnik vyznel torzovite. V duchu marxistickom vyšli ešte koncom r. 1955 o jednotlivých obdobiach našej minulosti tézy, ktoré stanovujú program, nastoľujú základné smernice pre obsah i metódu oficiálneho diela, ktoré bude súčasťou spoločných dejín československých. Na chystanej práci pracujú mnohí slovenskí historikovia, najmä z mladej generácie.

Veľká pozornosť sa venuje i historickému výskumu sociálnej a robotníckej otázky, ktorá ako v iných stredoeurópskych oblastiach, i na Slovensku sa rozrastala paralelne s industrializačným procesom, najmä od druhej polovice minulého storočia. A patrí to už do metódy marxistickej historiografie, že vo výskume robotníckej otázky v minulosti stotožnujú sa s bádaním o socializme. Je to chápanie tendenčné, ktoré neslúži skutočnému historickému poznaniu, ale len záujmom komunistických cieľov. Tieto tendencie sleduje dne sústavne najmä Miloš Gosiorovský. Svoje náhľady sústredil v prehľadnej práci Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia (1951). Jeho služby červená Praha vysoko hodnotila a vymenovala ho za profesora na bratislavskej univerzite, kde zriadila i špeciálnu katedru pre obor tzv. najnovších čsl. dejín. Kto prelistuje jeho prácu, hneď vypozoruje, že autor buď to z celouhorského socialistického pohybu prenáša v plnom rozsahu na slovenské pomery, alebo skromné ojedinelé prípady zovšeobecňuje, aplikuje na celok. Takouto metódou dajú sa nafabrikovať i z bezvýznamných udalostí lokálnych veľké socialistické hnutia.

Proti tejto tendenčnej práci nemožno sa postaviť doma kriticky, ale nastoľuje sa tým väčšia povinnosť pre našich vedeckých pracovníkov v slobodnej cudzine. Preto sme mimoriadne povďační dr. Paučovi, že v rozsiahlej koncepcii Slováci a komunizmus pousiloval sa o pravdivé a čo najplnšie vystihnutie vzťahu slovenského života k marxistickej ideológii. Popri týchto tendenciách práca sleduje skutočný vývin sociálnej otázky u nás. Kniha, aj keď priamo nepolemizuje s bludnými a falošnými výkladmi marxistických historikov, ale svojimi presvedčivými argumentami pomáha uhájiť kresťanský charakter nášho národa, ktorý svojimi zdravými základmi života vedel sa vždy brániť proti patologickým nánosom.

Autor po vstupnej kapitole zaoberá sa protisocialistickými ohlasmi v 2. pol. minulého storočia. Hoci Slovenska dotýkali sa tieto rozkladné prúdy najmä v tomto období len okrajove, ale autor dokladmi zo Štúra a Kozáčka pádne dôvodí, že Slováci zapojili sa do boja proti marxizmu medzi prvými. Je zrejmé, že vo výskumnej práci o štúrovskom pokolení i z tohto stanoviska bude treba pokračovať, keďže prislúhovači marxizmu, najmä dr. Pišút, z demokratizujúcich tendencií štúrovcov chcú vyabstrahovať utopistický socializmus. Zaujímavé poznatky o protisocialistickom postoji vynikajúcich slovenských publicistov a národných de-

jateľov končí Štefánikom, ktorý ako liberálne zmýšľajúci intelektuál so sympatiami sa díval na socialistické zápasy o hlasovacie i samourčovacie právo, ale s hrôzou sledoval ich rozkladný proces v Rusku.

K významným stránkam Paučovej pracovnej metódy treba uviesť i priliehavé a účelné členenie bohatej a zložitej problematiky. I po tejto stránke hodnotí rozsiahlu a záslužnú činnosť Spolku sv. Vojtecha, ktorý od r. 1870 konal významnú kultúrno-náboženskú a národnú misiu. Jemu se podarilo sústrediť mnohých pracovníkov v oblasti sociálnej otázky. V tejto kapitole obšírnejšie hodnotí i činnosť nášho najväčšieho protisocialistického spisovateľa Martina Kollára. V základných črtách reprodukuje náhľady pracovníkov, združených okolo revue Kultúra.

Uznanlive hodnotí zástoj l'udáctva, ktoré cez celé desaťročia dávalo obsah nášmu nár. životu a od svojho nástupu sa reprezentovalo i moderným sociálnym programom. Iné sociálne a náboženské organizácie i prácu niektorých sociálnych pracovníkov zahrnul do state V službách apoštolátu.

V zaujímavých syntetických štúdiách autor zachytil historické udalosti, v ktorých na Slovensku sa nielen organizovali duchovné a mravné hodnoty v zápase s marxizmom, ale octlo sa už i vo vyčerpávajúcom životnom boji proti červenej záplave. Zhrnul základné údaje o vpáde maďarských komunistov na Slovensko r. 1919. Stručne, ale dostatočne informatívne je opísaný boj slovenskej armády s SSSR.

S akríbiou skúseného historika zhrňuje najdôležitejšie údaje o partizánskom puči. Usiluje sa ich zachytiť v ich príčinných súvislostiach, aby tak v pravdivom osvetlení objasnil ich tragický význam pre ďalší slovenský život. Puč bol smutnou uvertúrou, po ktorej nastala vláda tmy, ako veľmi priliehave typizuje dr. Paučo príchod časov benešovských a vlády komunizmu. V ďalších statiach popisuje ťažké osudy Cirkvi. Je správne, že martýrium dr. Tisu, ktoré sa musí javiť v pojatí každého nezaujatého historika ako symbol trpiacej Cirkvi a poníženého národa, autor opísal v samostatnej kapitole.

Úmerne, podľa rozsahu riešených problémov autor venoval dve state i americkým Slovákom. Oni boli viac ako na domácej pôde vystavení duchovnému a mravnému nebezpečiu. Boli pokusy vlákať ich do krážov anarchizmu a socializmu. Preto tým zodpovednejšia bola práca duch. vodcov, aby uhájili kresťanské základy života. Dr. Paučovi podarilo sa sústrediť zaujímavé údaje o tomto ideovom zápase. Reprodukuje a hodnotí kritické výhrady proti socializmu od Furdeka, Jankolu, Pavču, Pavlisa, Liščinského, Gracíka, Porubského a Hušeka. A vyzdvihuje neochvejný postoj i vynikajúce zásluhy Slovenskej Ligy v tomto ideovom zameraní. Aj tieto state presvedčive dokazujú, že amer. Slováci sú organickou zložkou slovenského etnika.

Autor týmto dielom vykonal veľmi záslužnú prácu. V našej odbornej literatúre nemali sme syntetickú prácu, v ktorej by sa riešil pomer nášho života k socializmu tak zo stanoviska historického, ako i prítomnostného. Paučova kniha zaplňuje i v tomto značnú medzeru.

Je to dielo priekopnícke. Zložitá problematika stavala by autora pred náročné požiadavky i vtedy, keby mal prístup k domácemu pramennému materiálu, k našim knihám a časopisom. Tým väčšie ťažkosti musel prekonať autor v zahraničí, kde sa mohol vo svojej práci opierať len o skromný a značne obmedzený materiál. I pri zhromažďovaní prameňov musel prekonávať veľké ťažkosti. Ale vďaka jeho húževnatosti a bohatému rozhľadu podarilo sa mu sústrediť pomerne mnoho údajov, ktoré vecne zhodnotil a organicky učlenil. Napísal prácu veľmi aktuálnu, v ktorej je presvedčivým spôsobom podopretý náhľad, že slovenský národ sa staval odmietave k marxizmu.

V krátkom čase je to po publikácii dr. Zúbka už druhé rozsiahle a aktuálne dielo, vydané naším obetavým národovcom rev. Lachom, ktorým náš exil jedinečne plní svoje povinnosti k trpiacemu Slovensku.

Ján Mešťančík

ČO-TO O SPIŠI. Napísal Ján Eliáš. Vydal Anton Moravčík. Passaic, N. J.: 1956. Str. 206. $2.00.

Svojho času v Katolíckom Sokole začal uverejňovať Ján Eliáš sériu článkov o Spiši a jeho ľude. O Spiši máme bohatú literatúru, veľké umelecké a historické diela v mnohých rečiach. Ale vari ani jedno z nich nebolo napísané s toľkou láskou a bolesťou, ako toto dielko Eliášovo. Písal ho ďaleko v cudzine zo spomienok na rodný kraj. Každá jeho spomienka je preteplená citom a práve tento srdečný vzťah k námetu robí z tejto knižočky milé čítanie.

Úvod do knihy napísal Mikuláš Šprinc, ktorého viažu ku Spišu srdečné putá. Aj jeho úvod je nasýtený srdečnou láskou k rodnému kútu a k rodným bratom. Šprinc vo svojom stručnom dejinnom prehľade poukazuje na starobylú minulosť a slávu Spiša a píše o ľuďoch, ktorých dal Spiš nášmu národu. Zdôrazňuje, že nejde tu o nijaký úzky lokálpatriotizmus, ale o prirodzený vzťah človeka k jeho užšej domovine. O samotných črtách Jána Eliáša hovorí: "Náš autor podobral sa na vďačnú úlohu opísať niektoré črty spišského charakteru, spišskeho osobitného srdca. Nešlo mu zaiste o to, aby suchopárne opisoval či už históriu alebo krásy Spiša. Jeho črty a obrázky zo Spiša sú akoby poľné kvety, ktoré odtrhol tu a tam. Pospájal ich v peknú a sviežu kyticu a predstavuje ju svojim rodákom." (Str. 8)

Napokon treba sa zmieniť ešte o jednej veci v súvislosti s touto knižkou. Autor i vydavateľ sú dvaja chudobní slovenskí emigranti. Náklad knižky je veľký práve pre množstvo krásnych obrázkov, ktoré výstižne doplňujú text. To je mimoriadna aj finančná obeta, ktorá si zaslúži, aby sme ju zaznamenali. Kto vydáva slovenskú knihu v exile, neráta nikdy so ziskom. No nemal by rátať aspoň so stratou. Knižka by preto patrila do rúk každého Slováka, ktorý miluje Slovensko ako celok, i ako časť. Možno si ju objednať na adrese: Anton Moravčík, 205 Madison Ave., Passaic, N. J.

—kč—

DISCORSI E RADIOMESSAGGI DI SUA SANTITÁ PIO XII. Tipografia Poliglotta Vaticana. 1955—1956. 15 zväzkov + Index.

Vzácne slová, čo od začiatku svojho požehnaného pontifikátu sv. Otec Pius XII. adresoval pri najrozličnejších príležitostiach kresťanskému svetu, vatikánska Poliglotta každoročne verne zachycuje a vydáva v stále ešte otvorenej sérii "Discorsi e radiomessaggi di S. S. Pio XII. Rozsiahlosť takto zachytených prejavov sv. Otca a ich jedinečný charakter, vyplývajúci tak z obdivuhodnej všestrannosti a hĺbky ľudského génia Pia XII., ako aj z transcendentnej autority hlavy katolíckej Cirkvi, ktorá aj keď neangažuje výslovne svoju neomylnosť Kristovho zástupcu, predstavuje vždycky pre katolícky svet starostlivého Otca a najpovolanejšieho Učiteľa, vzbudili všeobecné želanie kléru i laikátu dostať do rúk dobrý orientačný index, ktorý by umožnil pohodlnejšie a v čim hojnejšej miere čerpať z tejto studnice autentickej doktríny, ktorú svetoznámy teológ P. Raimondo Spiazzi, O. P. neváha nazvať **"Summa de re christiana hodiernis temporibus accommodata"**. Starostlivosťou J. E. kard. Nicola Canaliho táto všeobecná túžba je dnes radostnou skutočnosťou. Z jeho poverenia P. Igino Tubaldo s niekoľkými spoločníkmi z rehoľnej kongregácie Misionárov Consoláty v Turine po dvojročnej trpezlivej a umnej robote pripravili obsiahly, 627-stranový zväzok analytického indexu k prvým pätnástim zväzkom série "Discorsi e radiomessaggi di S. S. Pio XII", zahrnujúcim obdobie od 2. marca 1939 do 1. marca 1954. Pri tejto príležitosti vatikánska Poliglotta pripravila nové vydanie všetkých dosiaľ už publikovaných zväzkov, zostaviac tak krásnu, typograficky i knihväzačsky skvele vybavenú, provizórne uzavretú sériu, ktorú tu predstavujeme.

Kompetentné perá poukázali už na celkom prvoradé hodnoty tohoto jedinečného diela tak pre súčasnu teológiu ako i pre najrozličnejšie sektory súčasného i súkromného spoločenského

života. (Viď napr. krátku, no tým jadrnejšiu rozpravu: P. R. Spiazzi, "Il magistero di Pio XII e il mondo moderno" uverejnenú v spomínanom zväzku Indexu na str. VII-XIV.) Na tomto mieste chceme poukázať iba na tú radostnú skutočnosť, že v tomto tak významnom diele nachádza sa aj niekoľko miest, ktoré musia byť zvlášť drahé nám Slovákom. Tak prvý zväzok reprodukuje latinský preslov sv. Otca Pia XII. k ministrovi Karolovi Sidorovi pri príležitosti odovzdania poverovacích listín ako mimoriadny vyslanec a splnomocnený minister Slovenskej republiky dňa 7. júla 1939 (str. 241-244). V treťom zväzku nachádza sa iný preslov sv. Otca, adresovaný slovenskej obchodnej delegácii na audiencii dňa 14. decembra 1941 (str. 301). V šiestom zväzku konečne, v pamätnom vianočnom posolstve sv. Otca z roku 1944, v ktorom robil bilanciu vojnových rokov a naznačoval základné princípy pre zaistenie opravdivého a trvalého pokoja, uznanie chvály a vďačnosti vláde Slovenskej republiky, ktorá závodila s inými menovanými štátmi v šľachetných citoch bratskej vospolnosti a lásky voči postihnutým hrôzou a útrapami vojny (str. 250).

Tieto tri prejavy sv. Otca sú tak dôkladne spracované v analytickom Indexe, že v ňom nachádzame celkove 16 rozličných odkazov a hesiel týkajúcich sa Slovenska. Najobsažnejšie je heslo SLOVACCHIA, pod ktorým okrem presného citovania týchto prejavov nachádza sa aj ich obsahový rozbor, z ktorého sa každý na prvý pohľad dozvie, že sv. Otec hovoril: 1^0 o priateľských vzťahoch Slovenska ku Sv. Stolici; 2^0 o ťažkej úlohe Slovenska v onom čase; 3^0 že na Slovensku hlásali evanjelium svätí Cyril a Metod; 4^0 že slovenský národ miluje katolícku vieru a Cirkev Kristovú; 6^0 že Slovensko bolo zasvätené Sedmobolestnej Panne Márii pápežmi Benediktom XIII. a Piom XI.; 6^0 že sv. Otec prejavil svoju vďačnosť Slovensku za pomoc, ktorú poskytlo národom trpiacim následkami vojny (Index, str. 542). — V chronologickom zozname rečí sv. Otca pod heslom DISCORSI nachádzame opäť na patričných miestach plne zaregistrované prvé dva spomenuté prejavy, majúce osobitný vzťah k Slovensku (str. 152 a 155). Zo slovenských osobností stretáme tu meno Karola Sidora s plným titulom Ministra Slovenskej republiky, a to jednak ako samostatné heslo SIDOR CARLO (str. 540), jednak aj pod globálnym heslom MINISTRI, podtitul SLOVACCHIA (str. 366). Pri hesle BENEDETTO XIII nachádzame zmienku o tom, že tento pápež zasvätil slovenský národ Panne Márii Sedmobolestnej (str. 57), ibaže sa tu vkĺzla akiste nedopatrením chyba, že namiesto "slovacca" čítame "slovena", čo však sa ľahko zistí pri kontróle citovaného miesta, ktorým je práve horespomenutý preslov sv. Otca Pia XII. — Podobne pod heslom PIO XI nachádza sa osobitný podtitul PIO XI E LA SLOVACCHIA s vysvetlením, že i tento veľký pápež zasvätil slovenský národ Bolestnej Matke Božej (str. 448).

Ak nás to naplňuje radosťou, že vidíme náš národ tak dôstojne predstavený na duchovnom fóre najvyššieho stupňa, odhliadnuc od zaslúženého kvitovania objektívnosti zostavovateľom tejto vzácnej príručky, nemôžeme necítiť sa viazaní hlbokou synovskou vďačnosťou slávne panujúcemu sv. Otcovi pápežovi Piovi XII., ktorý takou nežnou láskou zaujal sa nášho národa v kritických časoch stredoeurópskej revolúcie roku 1938-1939. Nebolo ešte z našej strany dostatočne ocenené vysoko pozitívne stanovinsko sv. Stolice voči slovenskému národu pri obnovení jeho štatnosti roku 1939. Stačí tu len spomenúť tempestívne uznanie Slovenskej republiky Vatikánom, ktorý bol prvým z politicky nezaintersovaných štátov, ktoré uznali samostatné Slovensko de facto et de jure (25. marca 1939), potom mimoriadne vyznačenie malého a sotva vzniklého štátu menovaním diplomatického zástupcu najvyššej hodnosti pápežského nuncia, a konečne blahosklonosť sv. Otca Pia XII., ktorý po otcovských slovách svojho prejavu k vyslancovi Sidorovi, v slovenskej reči pozdravil a zvolával Božie požehnanie na sloven-

ský národ. Tento historický moment, v ktorom svetu takmer neznáma a v samej existencii neraz zaznávaná reč malého podtatranského národa dostala cti použitia od najvyššej hlavy univerzálnej Cirkvi, a to pri slávnostnom diplomatickom akte odovzdania poverovacích listín, ostáva zvečnený nielen v slovenských análoch, ale aj v monumentálnom diele, o ktoróm tu referujeme. V prvom zväzku "Discorsi e radiomessaggi di S. S. Pio XII" po latinskom texte preslovu sú verne zaznamenané aj slovenské slová sv. Otca: "Pochválen buď Ježiš Kristus! Nech Pán Boh žehná a opatruje slovenský národ!" (str. 244) Sv. Otcovi Piovi XII. patrí teda naša vďaka za to, že svojou dobrotivosťou a hlbokým zmyslom pre spravodlivosť spočivajúcu nie na ohľadoch ľudských, lež na prirodzenom práve, ktoré objektívne rešpektuje hodnoty osobností jednotlivcov i spoločenských celkov, poctil slovenský národ zrovnoprávniac v určitom zmysle jeho reč s klasickou posvätnou rečou svetovej Cirkvi a úradnou diplomatickou rečou najstaršej a mravne najvýznamnejšej suverenity celého sveta. Ak voľakde, tak v tomto prípade iste platí staré "Noblesse oblige". Túto záväznosť vyznačenia a vďaky sv. Otcovi Piovi XII. slovenský národ najlepšie prejaví, ak dokáže, že sa riadi jeho vznešenými direktívami, ktoré i dnes nielenže zachovávajú plnú aktualitu, ale sú azda aktuálnejšie než boli voľakedy. "Tieto naše časy — hovoril sv. Otec na adresu Slovakov roku 1939 — plné udalostí, ktorých budúce následky ťažko je predvídať, ukladajú aj slovenskému národu nové a veľmi ťažké úlohy. V týchto okolnostiach, ktoré od národa vyžadujú veľa duchovných i hmotných obetí, veľa ostrozraku a obozretnosti, ako aj veľa citu vzájomnej bratskej vospolnosti a oddanosti, je vrcholným záujmom silou náboženstva neporušenou zachovať slobodu, ktorá je bezpodmienečným predpokladom integrálneho a plodného vývinu a stvárňovania kresťanského života podľa katolíckej viery". Slová naozaj programové, vo svetle ktorých mali by sme často uvažovať nad našou minulosťou, ale predovšetkým riadiť sa nimi pri posudzovaní každý svojho konania, ako aj rozličných iniciatív a smerov súčasného slovenského národného diania.

Milan St. Ďurica

LA CHIESA DEL SILENZIO GUARDA A ROMA. Libreria editrice Ferrari, Roma 1957, str. 488, cena Lire 1800 — $3.

V predošlom čísle Mostu zmienili sme sa o dvoch novších talianskych knihách, ktoré sa zaoberajú situáciou katolíckej Cirkvi za železnou oponou. K nim pristupuje táto najnovšia kniha, ktorá vyšla v apríli 1957.

Úvod knihy napísal známy taliansky spisovateľ Igino Giordani, a v ňom vysvetlil verejnosti význam tejto knihy. Ona je darom Sv. Otcovi Piovi XII. od zástupcov "umlčanej Cirkvi" z príležitosti jeho dvoch jubileí: 80 rokov života 12. marca 1956, a 40 rokov biskupstva 13. mája 1957. Kým iné slobodné národy vyslali mimoriadne posolstvá na slávnosti do Ríma, ujarmené národy za železnou oponou venujú mu aspoň túto knihu. Jej prvotným cieľom bolo pozbierať z každej krajiny svedectvá o oddanosti tamojších katolíkov Sv. Otcovi aj za terajších krušných časov. Sú to predvšetkým svedectvá písané krvou a utrpením biskupov a iných veriacich, ktorí sú pozbavení slobody, alebo všelijako prenasledovaní za svoju vernosť Apoštolskej Stolici, a potom drobné svedectvá iných veriacich, ktoré nezriedka vyjadrili priamymi listami Sv. Otcovi.

Zostavenie jednotlivých odsekov bolo sverené zástupcom každej ujarmenej národnosti chýbajú však Albánci, Bulhari a niektoré iné národy. Spisovatelia postavili rozprávanie do historického rámca, v ktorom načrtli letmo vzťah toho-ktorého národa k Petrovej rímskej Stolici. Nezabudli tiež zaznamenať, čo Sv. Otec Pius XII. vykonal pre ten-ktorý národ počas 18 rokov svojho pontifikátu. Na rozdiel teda od

ných podobných kníh, kde sa autori zaoberajú v prvom rade žalostnými udalosťami prenasledovania, vypočítávajúc jednotlivé prehmaty komunistických vládcov proti Cirkvi, táto kniha vcelku je potešujúca. Zaznamenáva v prvom rade to, čo je pekného a vzácneho u katolíkov "umlčanej Cirkvi" aj teraz počas prenasledovania. Ba rôzne perly duchovnej veľkosti, o ktorých sa dočítame v tejto knihe, vyrástli práve ako plody terajších čias. Sanguis martyrum semen christianorum.

V tejto knihe na svojich miestach majú svoje odseky aj Slováci a Česi. Keďže poradie národností je podľa abecedy, český článok je na prvom mieste (str. 13-29), a slovenský je až ku koncu (341-384). Slovenský článok je však hodne obsiahlejší ako český. V českom článku je fotografia z audiencie p. arcibiskupa Berana vo Vatikáne, a v slovenskom sú podobizne troch slovenských biskupov — hrdinov, trpiacich v žalároch.

Keď si prečítame obidva články, zbadáme rozdiel v tom, že autor českého článku vyrátal v prvom rade to, čo Sv. Otec vykonal pre český národ, kým autor slovenského článku zosbieral hlavne to, čo slovenský ľud vykonal pre Sv. Otca: boj za katolícke školy, za katolícku tlač, obrana svojich duchovných otcov, pomoc odvlečeným rehoľníkom, prejavy oddanosti Sv. Otcovi atď. Okrem toho ako podklad celého článku je výklad taktiky a postupu komunistického prenasledovania Cirkvi na Slovensku od vojny až doteraz.

Podobne aj iné národnosti snažili sa v tejto knihe predniesť z jednej strany zúrivosť bezbožných prenasledovateľov, a z druhej príklady heroickej vytrvalosti aj za cenu utrpenia vo vernosti katolíckej Cirkvi a jej hlave Sv. Otcovi. Vcelku je to priehršť kvetov, ktorú ujarmené národy v tejto knihe venovali Sv. Otcovi.

Treba nakoniec poznamenať, že umiestenie takého obsiahleho slovenského článku v tejto knihe bolo umožnené veľkodušným darom Východnej oblasti Združenia Slovenských katolíkov v Amerike, ktorý poslal jej predseda pán Martin Kopunek, začo jemu a celej oblasti patrí uznanie a vďaka.

M. Lacko, S. J.

STEFANO NÁHALKA, LA SLOVACCHIA D'OGGI. Un richiamo alla libertá. Editrice slovacca dei SS. Cirillo e Metodio. Roma 1957, str. 77.

(Slovensko dnes — dožaduje sa slobody. — Vydalo slovenské nakladateľstvo Sv. Cyrilla a Metoda v Ríme 1957).

Autor v úvode vysvetľuje, že podstatná časť tohoto dielka je odtlačok slovenskej časti knihy "La Chiesa del silenzio guarda a Roma", o ktorej sme referovali vyššie. K tomuto článku autor dodal na počiatku historický úvod o Slovensku a Slovákoch, a na konci sopár ilustrácií, medzi ktorými sa vynímajú dve historické fotografie: Záber z nástupnej audiencie vyslanca Karola Sidora vo Vatikáne a záber z výpovede arcibiskupa Karola Kmeťku v procese pána prezidenta Jozefa Tisu.

Toto dielko dobre poslúži ako informácia o dnešnom Slovensku v talianskych kruhoch. Poznamenávame, že je to prvé vydanie slovenského cyrilo-metodského nakladateľstva v Ríme, ktoré založil Rev. Ján Lach, ktorému autor v úvode vyslovil uznanie.

M. L.

GOVERMENTS OF DANUBIAN EUROPE. By Andrew Gyorgy. Vydali Rinehart & Company, Inc., New York, N. Y.: 1949.

Autor tohto diela si vzal za úlohu analyzovať vývoj politických pomerov v Česko-Slovensku, Maďarsku, Rumunsku, Jugoslávii a v Bulharsku. Zaujímajú ho hlavne udalosti po druhej svetovej vojne až do času, kedy tieto krajiny úplne oddelila železná opona od slobodného sveta. Na pozadí čerstvých udalostí Gyorgy načrtáva v krátkosti aj dejiny príslušných národov a zaoberá sa ich vzájomnými vzťahmi.

Gyorgy venuje pozornosť aj Slovensku. Nemá však k nemu veľa kladných vzťahov. Poväčšine hovorí z neho skôr prisluhovateľ nepriateľskej propagandy ako objektívny profesor politických vied. Vo vyjadrovaní sa o slo-

venskej kultúre a o politických silách, ktoré hrali v minulosti na Slovensku rozhodujúcu rolu, Gyorgy užíva slovníka Veľkočechov, hlavne socialistov. Opiera sa o knihy a prejavy takých nepriateľov Slovenska, ako je Eduard Beneš, Hubert Ripka a im podobní. Mimo toho Gyorgy sa dopúšťa i falšovania histórie. Napriklad tvrdí, že v roku 1918 prevážna väčšina obyvateľstva na Slovensku bola maďarská (str. 28).

Naproti tomu prof. Gyorgyovi nemožno upriet' určité snahy po objektivite. Povedali by sme, že dielo Governments of Danubian Europe je typickým prejavom, z ktorého sa zračí, že skúmatelia politických pomerov v Strednej Európe nemôžu obísť slovenskú otázku a že táto je natoľko nástojčivá, že volanie po slovenskej samostatnosti nemôžu zamlčať ani naši nežičlivci. Aj keď Gyorgyovi je milšie obhajovať maďarský revizionizmus, predsa priznáva i takúto skutočnosť: "It is amazing that through a millenium the Slovaks preserved their own language and their racial identity, particularly as the Hungarians fought every expression of Slovak nationalism" (str. 99).

Zaujímavé sú a aj niektoré Gyorgyove náhľady na pomer Slovákov k Čechom. Slovenský pohyb Andreja Hlinku a Dr. Jozefa Tisu vyhlasuje síce za reakcionársky, zradcuje ho a priam schvaľuje postup prokomunistickej justície, ktorá sa dopustila brutálnej vraždy na Dr. Tisovi a na iných predstaviteľoch slovenského štátu, ale množstvo materiálu, ktorý Gyorgy preštudoval, akoby si vynútilo od neho uzávery, ktoré sú závislé len a len na pohybe Ľudovej strany. Tak Gyorgy je prinútený konštatovať, že "important differences in tradition and historical background between the two communities (rozumej medzi Slovákmi a Čechmi, pozn. recenzenta) have asserted themselves in powerful separatist tendencies in Slovakia" (str. 10). Slovensko pre Č-SR "was one of the worst zones of friction", a preto "on the basis of the past thirty years it is difficult to visualize a permanent solution equally satisfactory to Czechs and Slovaks" (str. 11).

Hodno si všimnúť aj iné konštatovanie prof. Gyorgya: "Western students of this sensitive nationality problem readily agree that on **at least** one major point the will of the Slovak people should be expressed without fear of external pressure. A plebiscite should decide whether or not the inhabitants wish to be joined with Bohemia and Moravia in a permanent unitary state structure" (str. 100).

Aj z niektorých Gyorgyových uzáverov, ktoré sa týkajú povojnových udalostí na Slovensku, hnutie za slovenskú samostatnosť získava. O Demokratickej strane hovorí, že jej posilou boli bývalí ľudáci a nepriamo dokazuje, že víťazstvo DS v roku 1946 treba pripísať hlinkovcom a tisovcom (str. 85). Rovnako tak Gyorgy pripisuje silný protikomunistický a protičeský odpor na Slovensku len ľudákom, hoci pritom ich sponevažuje. Gyorgy uvádza, že slovenskí odporoví pracovníci mali v r. 1947 v pláne rozvrátiť Č-SR a dokonca zlikvidovať vedúcich českých politikov (str. 83).

Veľa pravdy je v ďalšom konštatovaní prof. Gyorgya: "Tensions generated by the highly publicized trials resulted in a series of official purges carried out among the leading Slovak groups of resistance . . . Resistance to the typical Czech parties, particularly the Communist, exploded with the death sentence and execution of Dr. Tiso and several of his immediate followers. Some members of the Slovak clergy and a large sector of the rural population objected to the summary liquidation of these 'patriots' and violence flared up in several key areas of Slovakia. Attempts were made to resist both the rapidly intensifying pressure of the Communist party and the execution or long-term imprisonment of the Slovak wartime leaders. The localized frictions in turn caused an increasing group of Slovak politicians to insist on the establishment of an independent state . . . In the postwar politics of the country the Slovak 'patriots' have thus assumed the role of internal disruption which, in an earlier period of the republic, was so

consistently and disastrously played by the Sudeten Germans. Slovakia's separatist stand was not duplicated by any other province . . . " (str. 85-86).

Jozef Paučo

DOCUMENTA ROMANA ECCLESIAE CATHOLICAE IN TERRIS UCRAINAE ET BIELARUSJAE. Cura PP. Basilianorum collecta et edita. Piazza Madonna dei Monti 3, Roma.

O tejto vážnej sérii dokumentov sme už referovali raz v "Moste". V poslednom čase vyšli ďalšie 4 zväzky:

1. Litterae S. C. de Propaganda fide Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes, vol. III, (1710-1730). Zozbieral a vydal P. Athanasius Welykyj OSBM. Podľa kritérií, ktoré sme vysvetlili v predošlej recenzii, táto zbierka zahrňuje aj všetky dokumenty, týkajúce sa podkarpatských gréckokatolíkov v dnešných biskupstvách Mukačevo a Prešov, a preto v tomto zväzku nájdeme veľa vážneho materiálu. Osobitne početné sú listy Kongregácie po smrti biskupa Jozefa De Camillis († r. 1706 v Prešove), keď išlo o menovanie nového biskupa, pričom vznikol spor medzi Jozefom Hodermarským a Polykarpom Filipovičom. Nakoniec bol vymenovaný Gennadius Bizancy. O celom spore nájdeme v tomto zväzku početné listy Kongregácie de Propaganda fide.

2. Congregationes particulares Ecclesiam catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes, vol I. (1622-1728). Zosbieral a vydal P. Athanasius Welykyj OSBM za spolupráce vdp. Eugena Kaminského. Týmto zväzkom začína sa nová séria. Veľmi vážne otázky "super rebus Ruthenorum", vyžadujúce zvláštneho štúdia a dokumentácie boli prejednávané v osobitných zasedaniach, ktoré sa volali "Congregationes particulares". Aj v tejto sérii nájdeme niekoľko vážnych dokumentov týkajúcich sa nás; zvlášť záležitosť, kto má právo menovať mukačevských biskupov, ktorá sa pretriasala po smrti biskupa Parthenia Petroviča (1665).

3. Epistolae metropolitarum: vol. I. Epistolae Iosephi Velamini Rutsky; vol. II Epistolae Raphaelis Korsak, Antonii Sielava et Gabrielis Kolenda. V tejto novej sérii je menej materiálu pre nás, ale predsa sa nájde. Vo zväzku metropolitu Rutského je jeho list o mukačevskom biskupovi Jánovi Gregorovičovi (r. 1628), a v druhom zväzku nástojenie metropolitu Kolendu, aby mu bolo podriadené aj biskupstvo mukačevské (viď č. 81, r. 1671).

Celá séria dokumentov spolu počíta odteraz 13 vydaných zväzkov a ďalšie zväzky sa chystajú. Naozaj je to veľkolepé podujatie, ktoré Ukrajinci v slobodnom svete uskutočňujú hlavne zásluhou svojich amerických a kanadských biskupov. Mená jednotlivých nakladateľov s ich fotografiou a venovaním sú vždy na prvej strane každého zväzku.

M. Lacko S. J.

DER GROSSE HERDER. Nachschlagewerk fuer Wissen und Leben. Fuenfte, neubearbeitete Auflage von Herders Konversationslexikon. Verlag Herder, Freiburg i. Br. — VII. Band: Sade bis Tessin (1956). — IX. Band: Test bis ZZ (1956). — X. Band: Der Mensch in seiner Welt (1956).

Koncom roku 1956 veľký Herderov encyklopedický slovník dosiahol úplnosti svojho piateho, celkom prepracovaného vydania. K nami už recenzovaným prvým siedmim zväzkom pribudli ešte dva zväzky rázu lexikálneho, ktorými sa vlastne vyčerpáva alfabetický rad hesiel (Sade až ZZ). Posledný, desiaty zväzok série predstavuje absolútnu novotu v dejinách lexikografie: celý veľký vyše 1500 - stránkový zväzok je venovaný téme "Der Mensch in seiner Welt".

Očakávali sme s veľkým záujmom posledné dva zväzky Veľkého Herdera, lebo nedostatky predošlých zväzkov, na ktoré sme boli poukázali na tomto mieste (viď "Most", roč. 2, č. 2, str. 94 a nasl., roč. 3, č. 2-3, str. 136 a nasl.), ako mohli byť v určitom zmysle vyvážené objektívnym a dôsledným spracovaním hesla SLOWAKEI, tak mohli byť aj umocnené a definitívne kodifikované neúplným, nepresným alebo dokonca tendenčným spracovaním tohoto hesla. S opravdivým potešením môžeme konštatovať, že tieto dva po-

sledné zväzky dokazujú dôslednú pozornosť a presnosť v osnove hesiel týkajúcich sa Slovenska a Slovákov, ale najmä tie nedôslednosti, na ktoré sme boli poukázali tak v recenziách ako aj osobitnou intervenciou u redakcie diela, boli prakticky úplne odstránené. Tak slovenské miestne názvy sú tu pravidelne označované skratkou "slowak" a slovenské geografické jednotky sú správne lokalizované na Slovensku (id' v VVV. zv. heslá: SCHEMITZ stľ. 219, SPIŠ stľ. 962, SLOWAKEI stľ. 785, SLOWAKEN stľ. 786; v XI. zv.: THEISS stľ. 28, TRENTSCHIN-TEPLITZ stľ. 239, TRNAVA stľ. 273, ŽILINA stľ. 1444, ZIPS stľ. 1458, ZIPSER NEUDORF stľ. 1459.) Podobne aj slovenské osobnosti sú správne definované: ŠTÚR ako "slowak. Schriftsteller" (VIII, 1274), TISO ako "'slowak. Staatsmann" (IX, 132), TUKA ako "slowak. Politiker" (IX, 232), kým ŠIROKÝ a SLÁNSKY sú označení ako "tschechoslow. Politiker" (VIII, 756 a 781). Taktiež vo všeobecnom hesle SLAVEN nachádzame objektívne a dôsledne diferencovaný národ i reč slovenskú na miestach, ktoré im patria v systematike slovanského sveta (VIII, 782).

Ohobitnej pozornosti zasluhujú si heslá SLOWAKEI a SLOWAKEN. V nich s kondenzovanou stručnosťou charakteristickou najmä pre toto nové vydanie Veľkého Herdera sú predstavené všetky podstatné črty geografickej, dejinnej, politickej i literárnej fyziognómie Slovenska, a to s objektívnou pravdivosťou, príkladnou presnosťou údajov v prepisoch slovenskej onomastiky a s takmer vyčerpávajúcou pomernou integrálnosťou. Vo všeobecných častiach štatistické údaje sú učasované až po rok 1954. Historické črty sú objektívne a v pripojenej bibliografii udané sú napospol solídne diela: Schwarz, Hrušovský, Slovenská vlastiveda, Varsík, Jurchak, Mikuš. Slovenská literatúra je tiež predstavená v osobitnom odseku hesla SLOWAKEN a počnúc Bernolákom spomína so dvadsať autorov charakterizujúc nimi jednotlivé obdobia s literárne druhy a smery až po naše časy. Jediný odkaz na heslo TSCHECHOSLOWAKEI má svoj význam lebo pod týmto heslom nachádzajú sa viaceré dôležité zmienky o Slovensku, a to tak v zemepisnom ako aj v historickom úseku, najmä čo sa týka najnovších a súčasných udalostí. Takmer pri všetkých vyznamnejších zmienkach odkazuje sa tu na spomínané osobitné heslá slovenské. Zo šiestich fotografií, ktorými je ilustrovaný tento článok, dve predstavujú zábery zo Slovenska: až príliš "typický" starý drevený dom a Zelené pleso z Vysokých Tatier (IX, 309 a 310).

Veľmi primeraným spôsobom — tak čo do objektívnosti údajov ako aj relatívnej obsiahlosti hesla — je predstavený aj Msgr. TISO (IX. 132). Osobitne povšimnutiahodná je tu zmienka o vzniku samostalného Slovenska "noch vor dem deutschen Einmarsch in Prag", čo býva veľmi často zamlčované aj vo veľkých vedeckých dielach. — Podobnú vecnosť vidno i v kratšom, no podstatne úplnom hesle TUKA (IX, 332-333).

Klady, ktoré sme tu s radosťou zvýraznili, nielenže dostatočne vyvažujú nedostatky, na ktoré sme boli poukázali v predošlých recenziách tohoto diela, lež dávajú nový, celkove pozitívny charakter tomuto dielu aj vo vzťahu na otázky týkajúce sa Slovenska a Slovákov. Veľký Herder druží sa takto k tým čoraz početnejším encyklopedickým dielam, ktoré sa vedeli prispôsobiť historickým skutočnostiam a odvrhnúc rozličnými politickými režimami forsírované Slovákom nežičlivé informacie či pseudovedecké diela, predstavujú svetu slovenský národ a jeho územnú postať vo svetle vedeckej objektívnosti, ktorá dáva slovenským skutočnostiam vždy jasnejšie a presnejšie kontúry írečitej opravdivosti aj na fórach svetovej informatívnosti. Už aj preto žičíme tomuto klasickému lexiku čo najväčší úspech a čím skoré nasledujúce vydanie, v ktorom pri dobrej vôli, ktorú redakcia tak skvelo dokázala, ľahko bude možno odstrániť tie zväčša formálne nepresnosti a nedôslednosti, ktoré sa vyskytujú v niektorých zväzkoch. V tejto perspektíve, s úmyslom totiž poslúžiť k ďalšiemu zdokonaleniu nasledujúceho vydania, poukážeme tu na

niektoré nedopatrenia vyskytujúce sa v týchto dvoch posledných zväzkoch a vyslovíme daktoré "desiderata" vždycky zo slovenského hľadiska.

V VIII. zväzku heslo SLOWAKEN, odsek Literatur vôbec nespomína zo starých Jána Hollého; za súčasných žiadala by sa zmienka aspoň o Žarnovovi, Beniakovi, Hronskom, nehovoriac o tom, že exilná slovenská literatúra vôbec je dnes skutočnosťou, od ktorej nemožno abstrahovať, ak sa chce čo i len v najhlavnejších rysoch hovoriť o slovenskej literatúre. Chyba je však aj naša: bolo by na čase vo vedeckom článku alebo dielci predstaviť svetovej verejnosti túto integrálnu čiastku našej literatury. Posledný riadok toho istého hesla mýlne odkazuje pre podtitul Kunst na SÜDSLAVISCHE KUNST, nakoľko pod týmto titulom rozpráva sa o "Kunst in Slowenien. Kroatien, Serbien u. Makedonien" (VIII, 1306); autor myslel akiste na heslo TSCHECHOSLOWAKISCHE KUNST, ktoré sa nachádza v IX. zväzku (stľ. 312-313) a malo by predstavovať "die Kunst Böhmens, Mährens und der Slowakei", no v texte i v bibliografii zaoberá sa iba umením v Česku a na Morave. Bolo by teda želateľné, aby sa heslo SLOWAKEN doplnilo namiesto zmýleného odkazu podstatnými údajmi o umení na Slovensku a obsah hesla TSCHECHOSLOWAKISCHE KUNST dostal zodpovedný titul "Böhmisch-mährische Kunst".

Z hore chválenej chúlostivej správnosti pri reprodukovaní slovenských mien — akú veľmi zriedka nachádzame v inojazyčných dielach — výnimku tvoria: "Ljudovit" pri hesle ŠTÚR, "Vojtech (Béla)" pri hesle TUKA (na cit. miestach) a "Djumbir" pri hesle TATRA (IX, 1441). Že nejde o technické ťažkosti, svedčia všetky ostatné slovenské mená, prepísané s úplnou dôslednosťou grafickými znakmi. — Podobne jedinou výnimkou zo správneho označenia slovenských zemepisných názvov ako takých tvoria pri cit. hesle TATRA . . . 1) die Hohe T. (Tschech. Vysoké Tatry) . . . a 2) die Niedere T. (tschech. Nizké Tatry). — V hesle TISO vyskytujú sa nedopatrenia či tlačové chyby, ktoré však načim opraviť v záujme spoľahlivosti údajov: dátum narodenia Dr. Tisu je udané ako 14. 10. 1887, kým Tiso sa narodil 13. a nie 14. októbra; ministrom zdravotníctva v Prahe bol Dr. Tiso v rokoch 1927-1929, kým článok udáva iba 27/28; konečne Sekerovo nemecké vydanie obhajovacej reči Dr. J. Tisu, uvedené v bibliografii nemohlo vyjsť (v druhom vydaní) roku 1938, lež akiste 1948. — Radi by sme boli videli v IX. zväzku aj heslo VOJTAŠŠÁK, ktorý by si toho bol zaslúžil aspoň takou mierou ako nedávno z väzenia prepustený poľský biskup Msgr. Kaczmarek (V., 64).

Deviatym zväzkom, ako sme spomenuli, vyčerpáva sa lexikálna časť Veľkého Herdera. Posledný, desiaty zväzok, ktorý vyšiel v prvom vydaní anticipovane už roku 1953, predstavuje celkom nový druh monografickej encyklopédie, ktorá má za cieľ vyčerpávajúcim spôsobom predstaviť dnešný stav rozličných vedeckých disciplín týkajúcich sa človeka v jeho fyzickej i duchovnej skutočnosti, v jeho priestorovej i časovej podmienenosti, ako aj v jeho iniciatívnej dynamičnosti, v jeho osobnom i spoločenskom vývoji, v jeho mravnom a právnom konaní, v jeho tvorivom úsilí na poli vedy, umenia, techniky a literatúry, v jeho intelektuálnej problematike i v jeho vzťahoch k Bohu. Ako už toto heslovité naznačenie obsahu ukazuje, ide tu o dielo nevšedne širokej koncepcie a zložitej členitosti, ktorého posúdenie vymyká sa z rámca a cieľov týchto našich recenzií Veľkého Herdera. Obmedzíme sa tu teda na túto jednoduchú zmienku o jeho existencii. Serióznosť Herderovho nakladateľstva, ako aj nanajvýš priaznivé posudky, ktoré sa zjavili vo svetovej odbornej literatúre o tomto diele, dávajú dostatočnú záruku každému, kto sa chce solídne informovať o spomenutých problémoch antropológie v tomto širokom zmysle, že ak siahne po Herderovom "Der Mensch in seiner Welt", nájde v ňom jedno z najúplnejších a najspoľahlivejších diel, aké dnes jestvujú na svetovom knižnom trhu.

Milan Št. Ďurica

ZAZNAMENÁVAME

Zaznamenávame —

PUNITIVE MEASURES OF THE CHURCH AGAINST COMMUNISM. By Theodoric J. Zubek, O.F.M., S.T.D. Reprinted from THE JURIST, Vol. XVI, No. 3, July, 1956. Published by the School of the Canon Law, The Catholic University of America, Washington, D. C. Základom tejto štúdie Dr. T. Zúbka sú taktiky komunistov pri potláčaní slobody Cirkvi na Slovensku a trestné normy kánonického práva a pápežských dekrétov, ako sa ony vzťahujú na podobné konkrétne prípady. Popri vedeckej výške, ktorou je táto štúdia napísaná, aplikovaním cirkevných trestných noriem práve na slovenské prípady komunistického prenasledovania Cirkvi autor poslúžil vecnými informáciami právnickým kruhom nielen o Slovensku, ale aj o hrdinskom odpore Slovákov proti komunizmu.

*

SALESIANUM. Revista trimestrale, publicata a cura dei professori del Pontificio Ateneo Salesiano di Torino, Anno XIX — Genaio — Marzo 1957 — N. 1 priniesol obšírny posudok a rozbor knihy Teodorica J. Zúbeka, O.F.M.: The Church of Silence in Slovakia, published by John J. Lach, Whiting, Indiana, 1956. Autorom je prof. Milan St. Ďurica, S.D.B., Istituo Teologico Salesiano, Monteortone, Italia. Ako osobitný klad tejto vzornej recenzie treba uviesť, že jej autor prízvukuje na základe textov Dr. Zúbeka svojim medzinárodným čitateľom historický, etnografický, kultúrny a povahový rozdiel Čechov a Slovákov. Takisto aj rozličný postup komunistov pri likvidovaní Cirkvi medzi obidvoma národmi. Treba blahoželať recenzentovi prof. Milanovi St. Ďuricovi za majstrovské zvládnutie cieľa, ktorý si vytýčil. Ako dielo samo, tak aj táto cudzojazyčná recenzia o ňom sú skutočnou službou kresťanským a národným ideálom Slovenska.

*

Z príležitosti storočnice Adama Mickiewicza slavisti takmer z celého sveta prispeli do monumentálneho diela "Adam Mickiewicz in World Literature" (A symposium edited by Waclav Lednicki, University of California Press, 1956, Pp. 626). O vplyve Mickewiczovom na slovenskú literatúru písal prof. Jozef Kirschbaum, Université de Montréal a prof. D. Čiževsky z Harvard. Revue "Etudes Slaves et Est-Européennes" prináša o tomto diele recenziu a o slovenských príspevkoch píše (Vol. I, Hiver 1956—1957, P. 246): "Článok profesora J. Kirschbauma z Université de Montréel je štúdiou dobre poňatou, vyváženou a dokumentovanou prekladmi z diel Mickiewicza v slovenskom jazyku, ktorá doplňuje iný výborný článok o slovenských básnikoch — takmer neznámych — profesora D. Čiževského z Harvard, takže Slováci, ktorí dali slovanskému svetu veľkého básnika panslavizmu, Jána Kollára, zakladateľa slavanskej etnológie, Pavla Šafárika, a autora knihy Slovanstvo a svet budúcnosti, Ľudovíta Štúra, sú pri tejto príležitosti dobre zastúpení."

Básnik KAROL STRMEŇ, prof. na Benediktínskej Vyššej Škole v Cleveland, Ohio prednášal na ročnom kongrese "Modern Language Teachers Association" 4. mája 1957 na Ohio State University. Téma jeho prednášky: "Trends in modern Poetry".

*

"Analecta Bollandiana" T. LXXIV (1956) p. 441—469 prinášajú ďalšiu rozpravu o cyrilo-metodských prameňoch: Paul Mayvaert, OSB. et Paul Devos S. I.: La "Légende Morave" des SS. Cyrille et Méthode et ses sources". Autori študujú zvlášť, z ktorých prameňov čerpal zostavovateľ "Moravskej Legendy", a kedy asi vznikla.

P. Paul Devos S. J. zhrnul svoje doterajšie výskumy v popualrizujúcej rozprave: "Les Saints Cyrille et Méthode — Recents progres critiques au service de l' union", Nouvelle Revue théologique, A. 89 (Louvain, 1957), p. 62—74.

*

Archiv für Ost Europa, IV (1956) p. 369—386 prináša rozpravu: Ellinor von Puttkamer: "Die Polnisch-Ungarische Grenze im Mittelalter". Autorka na základe historických prameňov študuje vývoj a zmeny uhorsko-poľskej hranice na dnešnom Slovensku. Práca sama v sebe je hodnotná, treba však poznamenať, že v celej rozprave autorka nikde nenaznačila, že ide o hranicu na dnešnom Slovensku, a tiež, že užíva miestne názvy vospolne iba nemecké a maďarské.

*

The Slavonic and East European Review XXXV (1956) p. 172—193 uverejňuje rozpravu: Zygmunt Gasiorowski: "Polish-Czechoslovak relations 1918—1922', kde sa zaoberá aj otázkoj Severnej Oravy a Spiša v tých rokoch.

*

"Ost Europa Recht" je nový časopis osnovaný roku 1955, ktorý sa zaoberá právom celého sovietskeho a satelitneho bloku. Okrem rozpráv, prináša v nemčine preklady najnovších zákonov, ich analýzu, recenzie kníh atď. V prvých dvoch ročníkoch zaznamenávame tieto prínosy, ktoré môžu nám byť užitočné:

Erich Schmied: "Das neue tschechoslowakische Justizrecht", I (1955), 129—132.

Helmut Slapnička: "Die Gesetzgebung det Tschechoslowakei auf kulturellem Gebiet", I (1955), p. 132—142.

Erich Schmied: "Zur neuesten tschechoslowakischen Gesetzgebung" II (1956), p. 298—300.

"Tschechoslowakakei: Ehescheidungsnovelle 1955" (tex), II (1956), p. 300.

*

A. Michel: "Náboženské pomery v jednej krajine pod komunistickou nadvládou". Knižočka, o ktorej sme už viackrát referovali, vyšla posledne v španielskom preklade v Madride pod titulom: "Dividiendo la Iglesia". Je to už 9. vydanie v piatich rečiach. Je to doteraz zaiste najväčšie rozšírenie, aké dosiahla v cudzine kniha slovenského autora.

*

"Učenyje zapiski Instituta slavjanovedenija Akademiji nauk SSSR" Tom. XI, Moskva 1955. Obsahujú pre nás dve zaujímavé rozpravy, podané — rozumie sa — v poňatí marxistickom: A. I. Nedorezov, "Ustanovlenie i razvitie narodnoj demokratiji v Čechoslovakiji: maj 1945 — fevral' 1948 g." — J. A. Pisarev: "Vengerskaja sovietskaja respublika i slavjanskije narody". — Ide o komunistickú maďarskú komúnu Bélu Kuhna r. 1919. V tejto práci nájdeme citované niektoré nové vydania o podobnej situácii na východnom Slovensku: M. Gosiorovský: "O sovietoch na Slovensku v roku 1919", Nová mysel, 1949, č. 3 — M. Vietor: "K tridsiatemupiatemu výročiu slovenskej republiky rad", Historický časopis, Bratislava 1954, číslo 2.

*

GORAZD ZVONICKÝ, autor mariánskej zbierky básní "Mýtnik pred Madonou" (Bratislava 1948) a prispievateľ takmer všetkých slovenských časopisov, nateraz žijúci v Argentíne, bol poctený menovaním za riadneho prispievajúceho člena Saleziánskej mariánskej akadémie.

"Accademia Mariana Salesiana" bola založená z príležitosti prvého Medzinárodného mariologického kongresu v Ríme vo svätom roku 1950 ako čestná ustanovizeň Pápežskej saleziánskej univerzity v Turíne (Taliansko). Jej členov menuje akademický senát na základe relácie trojčlennej komisie, poverenej štúdiom diel navrhnutých kandidátov. Okrem viacerých vynikajúcich saleziánov — ako univ. prof. Dr. Domenico Bertetto, nedávno menovaný aj za člena Rímskej teologickej akadémie, ktorá združuje 40 najvynikajúcejších teológov celého sveta, potom rektor univerzity prof. Dr. Eugenio Valentini, Msgr. Louis Matthias, arcibiskup v Madras — India a i. — ktorí sú riadnymi členmi, medzi čestnými členmi tejto akadémie nachádzajú sa i kardináli Msgr. Maurilio Fossati z Turína a Msgr. Norman Gilroy zo Sydney — Austrá-

lia, potom milánsky arcibiskup Msgr. Giovanni Battista Montini, z teologov svetového mena františkán P. Carlo Balič, ktorý je súčasne predsedom Medzinárodnej mariánskej akadémie so sídlom v Ríme a iní.

Gorazd Zvonický bol prijatý za riadneho prispievajúceho člena umelecko-literárneho odboru Akadémie na plenárnom zasadnutí dňa 11. februára 1957, a to na návrh tajomníka univ. prof. Dr. Dom. Bertetto. Motívom tohoto vyznačenia je prevážne mariánsky charakter hodnotnej poetickej tvorby nášho básnika, ktorej sa tak dostalo vysokého medzinárodného ocenenia.

*

"Revue des études slaves", ktorú vydáva "Institut des études slaves" pri univerzite v Paríži, je už dlhé roky (1956 — ročník XXXIII.) poprednou slavistickou revue. V prvom rade venuje sa slovanskej filológii, uverejňujúc nielen práce francúzskych slavistov, ale aj zo slovanských zemí, alebo slovanských slavistov v cudzine. — Hodno zaznamenať, že často väčšiu časť sväzkov tvorí odsek zvaný "Chronique", kde sú systematicky a vedecky podané najnovšie práce na poli slavistiky. Tu okrem linguistiky nájdeme tiež prehľad literárnej historie a kritiky, a čiastočne aj prehľad histórie. Spolupracovníci robia tie prehľady podľa časopisov, ktoré dostáva "Institut des études slaves" v Paríži. Historická čiastka je preto neúplná, lebo sa zakladá iba na rozbore časopisov, ale aj tak je cenná. "Chronique" sa začína ponajprv všeobecnou slovanskou linguistikou, a štúdiami spoločnými viacerým slovanským rečiam alebo národom. Potom nasledujú odseky pre každú slovansku reč. Na svojom mieste nájdeme vždy aj odsek: "Slovaque". V poslednom čísle (1956, 1—4) materiál o slovenských veciach obsahuje 10 strán (265—275). Nachádzame tu podrobný rozbor časopisov "Slovenská reč", "Slovo a Slovesnosť", "Slovenská literatúra" a "Historický časopis", ako aj zprávy o niektorých knihách, ktoré zaiste došli do parížskeho Inštitutu. Vidí sa, že zostavovatelia prehľadu podrobne si tie časopisy preštudovali, lebo z každej rozpravy podávajú o čo ide, a aká je mienka autora. A preto po prečítaní takého odseku, máme dobrý prehľad čo sa na tomto poli na Slovensku dnes robí. — Pretože je zriedkavosťou nájsť všetky slovenské časopisy aj vo veľkých bibliotékach n aZápade, a k tomu nemá každý času všetko osobne preštudovať, všetkým našim literárnym pracovníkom odporúčame, aby sledovali slovenský odsek v "Chronique" časopisu "Revue des études slaves".

*

Rev. P. František Sirovič SVD dosiahol dňa 8. júna 1957 na rímskej pápežskej univerzite Gregoriana doktorát z filozofie, predloživší tézu: "De Begriff affectus und die Willenslehre beim hl. Bonaventura". Nový slovenský doktor účinkoval už niekoľko rokov ako misionár a profesor v Japonsku, kam sa aj teraz po doktoráte vráti.

*

Dňa 24. mája 1957 dosiahla doktorát medicíny na lekárskej fakulte univerzity v Strassburgu slečna MUDR. Mária Magdalena Mattay.

*

V máji 1957 zomrel v Ríme prof. Luigi Salvini, znalec stredo a východoeurópskych jazykov a literatúr, v poslednom čase prednosta oddelenia pre kultúrne styky s cudzinou pri talianskom ministerstve školstva v Ríme. Tomu úradu prodliehali tiež menšinové školy nemecké v Tyrole, a slovinské v oblasti Trst—Gorica. Zvlášť v tejto poslednej oblasti prof. Salvini častejšie vykonával inšpekciu škôl, lebo slovinčinu ovládal perfektne. Medzi inými jazykmi poznal aj našu slovenčinu, počas slovenského štátu bol aj na Slovensku, a uverejnil tiež niekoľko prekladov zo slovenčiny do taliančiny, a aj ináč sa zaujímal o slovenskú literárnu tvorbu.

*

Z NAŠEJ ZAHRANIČNEJ KNIŽNEJ TVORBY

Miloš K. Mlynarovič. VTÁČENCE VO VÍCHRICI. Román. $3.00
TESTAMENT KRÁĽA SŔDC. Verše. $1.50
BOHA HĽADÁM. Verše. $1.50
BORBA S OSUDOM. Novely. $1.50

Mikuláš Šprinc. SV. ANDREJ-SVORAD. Životopis. $2.00
NA FLORIDE SÁM. Verše. $1.00
TVÁROU PROTI SLNKU. Verše. $1.00
MATKA KRÁSNEHO MILOVANIA. Lyrické rozjímania. $1.00
CESTY A OSUDY. Z potuliek po Californii a Wyomingu. $1.50

Rudolf Dilong. SLOVO BOŽIE. Rozjímania. $2.00
STOPY V OHNI. Verše. $1.00
NA VRCHU NÁDEJE. Verše. $2.00

Jozef Paučo. SLOVÁCI A KOMUNIZMUS. Štúdie. $3.00
ŠTEFAN FURDEK A SLOV. VYSŤAHOVALECTVO. $1.50

Dr. Fr. Hrušovský. SLOVENSKÉ REHOLE V AMERIKE. $5.00

Ján E. Bor. RUDOLF DILONG. Literárne štúdie. $2.00

* * *

Dr. T. Zubek. THE CHURCH OF SILENCE IN SLOVAKIA. $3.50

Dr. Fr. Hrušovský. THIS IS SLOVAKIA. $1.00

John Okal. JANOSIK. A Carpathian Saga. $1.00

THE DELIVERANCE OF SISTER CECILIA. $3.75

Sister Gabrielle. SLOVAKIA'S ROAD TO STATEHOOD. $1.50

Ak chcete mať vo svojej knižnici dobrú a spoľahlivú slovenskú knihu, obráťte sa na administráciu Mostu: 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana.

Copyright 1957. By Slovak Writers and Artists Association, Cleveland, Ohio. No portion of this Revue may be reprinted or broadcast without permission of the Publisher.

Printed in the United States